

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΠΣ Ποινικές και Εγκληματολογικές προσεγγίσεις της
διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*Οι αιτίες, η έκταση, η ποινική αντιμετώπιση του
φαινομένου της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα και η σχέση
της με τη διαφθορά*

Του Γεωργίου Κοντοστάθη

A.M. 505762

Επιβλέπων Καθηγητής: Βασίλειος Πετρόπουλος

Ιανουάριος 2023

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της Διπλωματικής Εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους επιβλέποντες καθηγητές για την υποστήριξη που παρείχαν στην εκπόνηση της εργασίας, καθώς επίσης όλους τους καθηγητές μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών. Τέλος, αποτελεί πολύ σημαντικό να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τους συγγενείς μου, για τη στήριξή τους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ως οικονομικά εγκλήματα ορίζονται οι εγκληματικές πράξεις που διαπράττονται με την εκμετάλλευση του οικονομικού συστήματος με στόχο την αύξηση της περιουσίας του δράστη ή άλλων προσώπων και συνήθως εις βάρος της εθνικής περιουσίας, των συμφερόντων που αφορούν στην οικονομία της Ε.Ε. και της κοινωνίας εν γένει. Η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα αδίκημα του καταλόγου των οικονομικών εγκλημάτων. Η πολιτική που ακολουθείται, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η φοροδιαφυγή, είναι διαφορετική σε κάθε χώρα και αυτό εξαρτάται από τις πολιτικο-οικονομικές συνθήκες που επικρατούν και τη νοοτροπία εν γένει, που κατέχει κάθε έθνος. Η εγκληματικότητα άλλωστε, μπορεί να θεωρηθεί ως ο «πολιτισμικός καθρέφτης» ενός έθνους. Η άποψη αυτή, αντιπροσωπεύεται και από την περίφημη ομιλία «Societies have the criminals they deserve» του Alexander Lacassange (εκπρόσωπος της γαλλικής κοινωνιολογίας της εγκληματολογίας) που βασίζεται στην υπόθεση ότι το περιβάλλον είναι πρόσφορο έδαφος για εγκληματικότητα (Πιτσελά, 2010:57). Για την εξάλειψη του φαινομένου της φοροδιαφυγής, η εκάστοτε κυβερνητική πολιτική δεν θα πρέπει να σχετίζεται με την επιβάρυνση των φορολογουμένων παρά να ευαισθητοποιεί τη φορολογική κουλτούρα των πολιτών μέσω της απλούστευσης του φορολογικού συστήματος.

Η παρούσα διπλωματική εργασία, έχει ως στόχο να εξετάσει τη φοροδιαφυγή ως φαινόμενο υπό τη νομική και οικονομική της οπτική, καθώς επίσης να αναδείξει τη σημασία της για την ελληνική κοινωνία. Πέραν της εννοιολογικής κατανόησης της φοροδιαφυγής, επιπρόσθετος σκοπός είναι, να αναζητηθούν οι βασικοί παράγοντες που

ωθούν τους φορολογούμενους να αποκρύπτουν τα εισοδήματά τους από τις επίσημες καθ' ύλην αρμόδιες αρχές, να αναδειχθούν οι δυσκολίες που παρουσιάζονται στην μέτρηση του φαινομένου και ακολούθως να παρουσιαστεί το πώς αντιμετωπίζεται ποινικά η φοροδιαφυγή. Κατόπιν της ανάλυσης του φαινομένου της φοροδιαφυγής, προσδιορίστηκε η σχέση του φαινομένου με τη διαφθορά, εξήχθησαν τα ανάλογα συμπεράσματα και τέθηκαν προτάσεις, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Για την επίτευξη των παραπάνω, πραγματοποιήθηκε ενδελεχής βιβλιογραφική ανασκόπηση εγχώριων και ξενόγλωσσων πηγών.

Λέξεις Κλειδιά: Φαινόμενο Φοροδιαφυγής, Έκταση φαινομένου φοροδιαφυγής, Λύσεις φαινομένου φοροδιαφυγής, Διαφθορά

ABSTRACT

Economic crimes are defined as criminal acts committed by exploiting an economic system with the aim of increasing the wealth of the perpetrator or other persons and usually to the detriment of national wealth, the economic interests of the EU and society in general. Tax evasion is an offense on the list of economic crimes on a global scale. The policy to address this varies from country to country, depending on the economic, political conditions, tax culture and mentality of each nation. After all, crime can be seen as the "cultural mirror" of a nation. This point of view is also represented by the famous speech "Societies have the criminals they deserve" by Alexander Lacassagne (representative of the French sociology of criminology) which is based on the assumption that the environment is fertile ground for criminality (Pitchela, 2010:57). To eliminate the phenomenon of tax evasion, the respective government should lighten the tax burden and at the same time, strengthen the tax awareness of the citizens through the simplification of the tax system.

This thesis aims to examine tax evasion as a phenomenon from both a legal and economic perspective, as well as to highlight the impact on Greek society. In addition to the conceptual understanding of tax evasion, an additional purpose is to look for the main factors that push taxpayers to hide their income from the official competent authorities, to highlight the difficulties presented in measuring the phenomenon and then to present how it is dealt with criminally tax evasion. Following the analysis of the

phenomenon of tax evasion, the relationship between the phenomenon and corruption was determined, the corresponding conclusions were drawn and proposals were made in order to deal with the phenomenon of tax evasion. To achieve the above, a thorough bibliographic review of domestic and foreign language sources was carried out.

Keywords: Tax Evasion, Extent of Tax Evasion, Solutions to Tax Evasion, Corruption

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>Περίληψη</u>	1
<u>Abstract</u>	3
<u>Εισαγωγή</u>	5
<u>Κεφάλαιο 1: Εισαγωγικές έννοιες</u>	10
<u>1.1 Φορολογικό σύστημα</u>	10
<u>1.2 Αναγκαιότητα ύπαρξης φορολογικού συστήματος</u>	11
<u>1.3 Βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν το φορολογικό σύστημα</u>	12
<u>1.4 Η έννοια της φοροδιαφυγής</u>	13
<u>Κεφάλαιο 2: Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>2.1 Το ελληνικό φορολογικό σύστημα</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>2.2 Αιτίες φοροδιαφυγής στην Ελλάδα</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>2.3 Φοροδιαφυγή φυσικών προσώπων</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Κεφάλαιο 3: Ποσοτική εκτίμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα</u>	19
<u>3.1 Εμπειρική διερεύνηση της φοροδιαφυγής σε άλλες χώρες της Ε.Ε</u>	26
<u>3.2 Διερεύνηση της παραοικονομίας στην Ευρώπη και στην Ελλάδα</u>	31
<u>Κεφάλαιο 4: Προτάσεις για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>4.1 Προτάσεις σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>4.2 Προτάσεις σε μακροπρόθεσμο επίπεδο</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>4.3 Ανάλυση καλών πρακτικών για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>4.4 Οφέλη που δύναται να αποκομίσει η χώρα από την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής</u>	Error! Bookmark not defined.

<u>Κεφάλαιο 5: Η σχέση της φοροδιαφυγής με τη διαφθορά</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>5.1 Η εννοιολογική προσέγγιση της διαφθοράς</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>5.2 Η ποινική προσέγγιση της διαφθοράς</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>5.3 Η νομοτυπική μορφή του εγκλήματος της φοροδιαφυγής</u>	47
<u>5.4 Η σχέση της φοροδιαφυγής με τη διαφθορά</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Προτάσεις-Συμπεράσματα</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Βιβλιογραφία</u>	Error! Bookmark not defined.

Εισαγωγή

Σε κάθε κοινωνία παρατηρείται άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο η παραβίαση στην οικονομική νομοθεσία. Η παραβίαση αυτή έχει ιδιαίτερο αντίκτυπο στην ανάπτυξη μιας οικονομίας και εξαιτίας αυτής της παραβίασης κατασπαταλώνται οι διαθέσιμοι πόροι μιας χώρας, υπονομεύονται οι θεσμοί, καταπατούνται οι νόμοι και δημιουργείται κίνδυνος για την οικονομία της χώρας εις βάρος πάντοτε της κοινωνίας. Η παραβίαση της οικονομικής νομοθεσίας, πραγματοποιείται συνήθως από άτομα που επιθυμούν να αποκρύψουν την οικονομική τους δραστηριότητα, λόγω της παράνομης φύσης της. Η δημόσια διοίκηση, επηρεάζεται άμεσα από την προαναφερόμενη παράνομη οικονομική δραστηριότητα, μέσω των εισφορών που αποδίδονται για την κοινωνική ασφάλιση και τις αυθαιρεσίες γενικά που παρουσιάζονται, κατά περίπτωση, στο φορολογικό σύστημα (Blackburn et al., 2012).

Η Ελλάδα σύμφωνα με την έρευνα του Vousinas (2017), αποτελεί μία χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ένα υψηλό ποσοστό φοροδιαφυγής, παρά τις πιέσεις που έχουν ασκηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να μειωθεί, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται δημοσιονομικά ελλείματα. Η φοροδιαφυγή ως φαινόμενο, επηρεάζεται από παράγοντες που την ενισχύουν, καθώς και από παράγοντες, οι οποίοι έχουν ως σκοπό να συμμορφώσουν τη φορολογική συνείδηση και συμπεριφορά ενός πολίτη. Η κατηγορία του επαγγέλματος στο οποίο παρατηρείται έντονα το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, είναι κατά κύριο λόγο το ελεύθερο επάγγελμα (Artavanis et al., 2015). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι οι ελεύθεροι επαγγελματίες δεν δηλώνουν στις φορολογικές αρχές το 43%-45% του εισοδήματός τους. Με βάση την έρευνα των

Artavanis et al. (2015), που σχετίζονταν με τον τραπεζικό δανεισμό, εκτιμάται το φαινόμενο φοροδιαφυγής, το οποίο υπολογίζεται σε 26,8 δις. ευρώ, τα οποία δεν φορολογήθηκαν στην Ελλάδα κατά την περίοδο του έτους 2009.

Από τους Schneider & Buehn, το έτος 2012, μελετήθηκε το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας σε αναπτυγμένες χώρες του ΟΟΣΑ, ενώ ανέφεραν ότι, οι παράγοντες που επηρεάζουν το μέγεθος της οικονομίας στις χώρες αυτές, είναι οι κυβερνητικές πολιτικές, η πολιτική που ακολουθείται από τους ελεύθερους επαγγελματίες, το μέγεθος της επιβάρυνσης των φορολογουμένων από φόρους και η ανεργία. Στην προαναφερόμενη μελέτη, αναλύεται σε ποιο βαθμό ένας παράγοντας δύναται να συμβάλλει στην αύξηση της παραοικονομίας σε μία χώρα και ποιο μπορεί να είναι το κοινωνικό του αντίκτυπο. Επίσης, δίνεται έμφαση στα είδη φορολογίας, τα οποία είναι σημαντικά για τη βελτίωση μιας οικονομίας. Έτσι, η κυβερνητική πολιτική διαθέτει ένα εργαλείο, προκειμένου να καταπολεμήσει την κρατούσα παραοικονομία. Η παραοικονομία δύναται να μετρηθεί, μέσω ερευνών σε μακροοικονομικό και μικροοικονομικό πλαίσιο. Οι μακροοικονομικές αναλύσεις, δείχνουν ότι η παραοικονομία οφείλεται σε πολλές αιτίες όπως είναι για παράδειγμα το ποσοστό ανεργίας και οι φορολογικοί συντελεστές, ενώ τα αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι ο φόρος εισοδήματος, η ανεργία, η αύξηση του ΑΕΠ και οι ελεύθεροι επαγγελματίες αποτελούν στατιστικώς σημαντικές μεταβλητές (Schneider & Buehn, 2012).

Η ηθική που επικρατεί σε διάφορες χώρες αποτυπώνεται στη μελέτη των Alm & Torgler (2006), προκειμένου να δοθεί έμφαση στη διαφορετικότητα που υπάρχει ως προς τη φορολογική συμμόρφωση των πολιτών μεταξύ των διαφόρων χωρών. Στη συγκεκριμένη μελέτη, η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω συνεντεύξεων και η φορολογική ενημερότητα αποτέλεσε εξαρτημένη μεταβλητή.

Σύμφωνα με την μελέτη της Mara (2015), οι φορολογικοί παράδεισοι είναι χώρες οι οποίες παρέχουν μηδαμινή έως και χαμηλή φορολογία, διασφαλίζοντας την μυστικότητα και διαθέτοντας ένα δυνατό δίκτυο χρηματοοικονομικών παροχών-υπηρεσιών, το οποίο έχει την επιστημονική και τεχνολογική γνώση να αποφεύγει τη φορολογία και να εφαρμόζει διάφορες προηγμένες στρατηγικές για την υλοποίηση του στόχου του. Συμπερασματικά, η μελέτη καταλήγει στο γεγονός ότι μια χώρα για να καταστεί φορολογικός παράδεισος, όχι μόνο θα πρέπει να έχει χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές, αλλά θα πρέπει να έχει και υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ (Mara, 2015).

Ένα ακόμη είδος φοροδιαφυγής και συγκεκριμένα της εταιρικής, μελετήθηκε από τους Crocker & Slemrod (2005), όπου ειδικότερα μελέτησαν τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στους μετόχους μιας επιχείρησης με τον διευθύνοντα σύμβουλό της που έχει προσωπικές πληροφορίες σχετικά με το μέγεθος που έχουν οι εκπτώσεις που επιτρέπονται σε νομικό πλαίσιο ως προς το εισόδημα που φορολογείται και ο οποίος δύναται να εμπλέκεται σε μια μη νόμιμη φοροδιαφυγή. Το αποτέλεσμα της μελέτης δείχνει ότι επιβάλλονται κυρώσεις απευθείας στον διευθυντή της εταιρείας και με αυτό τον τρόπο μειώνεται πιο αποτελεσματικά το φαινόμενο της φοροδιαφυγής σε σχέση με εκείνες τις κυρώσεις που επιβάλλονται στα άτομα που κατέχουν τις εταιρικές μετοχές.

Επίσης, από έρευνα που διεξήχθη από τους Albulescu et al. (2016), αποδείχθηκε ότι η επιχειρηματικότητα επηρεάζεται κατά αρνητικό τρόπο από την διαφθορά και τη φοροδιαφυγή. Για αυτή την απόδειξη, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της παλινδρόμησης. Η εν λόγω μελέτη έδειξε ότι το ποσοστό της φοροδιαφυγής είναι μικρότερο σε άτομα που άρχισαν πρόσφατα την επιχειρηματική τους δραστηριότητα, καθότι δεν είχαν περαιτέρω εργασιακές επιλογές. Οι επιχειρηματίες κατ' ανάγκη ξεκίνησαν να εργάζονται χωρίς να έχουν άλλο εισόδημα, άρα η επιρροή τους είναι μικρή από την αδυναμία των κρατικών θεσμών να αντιμετωπίσουν τη φοροδιαφυγή, προκειμένου να προωθηθεί η επιχειρηματικότητα.

Σε μια μελέτη, ο Goerke (2017) μελετά τη φοροδιαφυγή σε σχέση με τα λειτουργικά κέρδη και τις μεθόδους με τα οποία επηρεάζεται η πρόβλεψη ενός χαμηλού ορίου εισόδου στην αγορά. Το συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι η φοροδιαφυγή επί των κερδών, σε λειτουργικό πλαίσιο, μεταβάλλει την ποσότητα των επιχειρήσεων ενός κλάδου. Συγκεκριμένα, εάν η φοροδιαφυγή βελτιώνει τα κέρδη, η είσοδος γίνεται περισσότερο ελκυστική και κατά συνέπεια, η μη καταβολή φόρου διευκολύνει την είσοδο στην αγορά.

Οι Gokalp et al. (2017) μελέτησαν τη φοροαποφυγή των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, μελέτησαν επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε χώρες με διαφορετικά καθεστάτα και συνέκριναν τα κίνητρα και τους περιορισμούς για παραμονή στον επίσημο οικονομικό τομέα με τις ανταγωνιστικές πιέσεις από τον άτυπο οικονομικό τομέα. Από τη μελέτη τους προέκυψε ότι αν υπάρξει συνδυασμός μεταξύ παραγόντων δίνεται εξήγηση για ποιο λόγο παρατηρείται φοροαποφυγή στις εταιρείες. Επίσης τονίζονται τα σκοτεινά σημεία του ανταγωνισμού και κυρίως όταν έχει προέλευση από αθέμιτες πηγές, ενώ προσδίδεται έμφαση στον τρόπο με τον οποίο υπάρχει μείωση στον αντίκτυπο από τις συνθήκες που επικρατούν σε θεσμικό επίπεδο.

Από την σύγκριση πληροφοριών που αναφέρονται στις φορολογικές αρχές και πληροφοριών που σχετίζονται με εθνικούς λογαριασμούς, οι Mylonas et al. (2010) προσπάθησαν να εκτιμήσουν το ποσοστό φοροδιαφυγής. Τα διαθέσιμα στοιχεία των φορολογικών αρχών είναι περιορισμένα λόγω του ζητήματος της εμπιστευτικότητας και για αυτό το λόγο εξετάστηκαν οι διαφορές που υπάρχουν στις αποδόσεις από το φόρο εισοδήματος. Από τη μελέτη τους, προέκυψε ότι το 20% του ελληνικού ετήσιου ΑΕΠ αποτελεί το εισόδημα που δεν έχει δηλωθεί και ανέρχεται στα πενήντα (50) δισεκατομμύρια ευρώ (Mylonas et al., 2010).

Οι Kleven et al. (2009), προσπάθησαν να δώσουν εξήγηση για ποιο λόγο όταν δηλώνεται το εισόδημα των εργαζομένων από τους εργοδότες, μειώνεται η φοροδιαφυγή, ακόμη και στην περίπτωση που δεν είναι εφικτοί οι φορολογικοί έλεγχοι. Η μελέτη απέδειξε ότι εάν μια εταιρεία έχει μεγάλο μέγεθος, απαιτείται η σωστή τήρηση αρχείων, προκειμένου να υπάρχει η δυνατότητα αναφοράς αθέμιτης φορολογικής απάτης στις αρμόδιες αρχές. Αυτή η απειλή της καταγγελίας καθιστά τις δηλώσεις εισοδήματος επιτυχείς, ακόμη και αν οι κυρώσεις είναι χαμηλές και δεν ελέγχονται συχνά.

Με την έρευνα του Vousinas (2017) εξετάστηκαν οι παράγοντες της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στην ελληνική επικράτεια. Όταν κάποιος προβαίνει σε εξωτερικό δανεισμό οδηγείται σε αύξηση των επιτοκίων για την άντληση κεφαλαίων από μία ξένη χώρα, με αποτέλεσμα να μειωθεί η κυκλοφορία του εγχώριου νομίσματος καθώς και των επενδύσεων στις οποίες προβαίνουν ιδιώτες και οι οποίες είναι καθοριστικές για την ανάπτυξη της οικονομίας. Το συμπέρασμα είναι ότι η φοροδιαφυγή έχει προκαλέσει έλλειμμα στην οικονομία της Ελλάδας, το οποίο δεν μπορεί να καλυφθεί με αποτελεσματικό τρόπο, αναγκάζοντας την εκάστοτε κυβέρνηση να χρεωθεί και οδηγώντας την Ελλάδα σε στασιμότητα σε οικονομικό επίπεδο και στην μείωση της ανταγωνιστικότητας.

Οι Remeikiene et al. (2014), προέβησαν στη μελέτη των παραγόντων μελετούν που προώθησαν την παραοικονομία την περίοδο 2008-2013, ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Ειδικότερα, ανέφεραν ότι το 2008, η παραοικονομία στην Ευρώπη ανέρχεται στο 19,4% και στο 24,3% στην Ελλάδα σε σχέση με το ΑΕΠ. Το έτος 2012, το μέσο ποσοστό της παραοικονομίας στην Ευρώπη ανέρχονταν στο 19% και στο 22,3% στην Ελλάδα. Η σύγκριση μεταξύ των ετών 2008 και 2009, δείχνει αύξηση 0,5% επί του ΑΕΠ στην ευρωπαϊκή παραοικονομία. Η παραοικονομία δείχνει τη διάθεση των πολιτών μιας χώρας να αποκρύψουν την οικονομική τους δραστηριότητα. Συνολικά η

έρευνα έδειξε ότι σημαντικότερος παράγοντας που επηρεάζει το επίπεδο της παραοικονομίας σε μία χώρα είναι ο φορολογικός συντελεστής (Remeikiene et al., 2014).

Σε παγκόσμια κλίμακα η σκιώδης οικονομική δραστηριότητα αποτελεί μέρος της καθημερινής ζωής των ανθρώπων σύμφωνα με τους Schneider et al. (2010). Την εν λόγω δραστηριότητα, προσπαθούν να την μειώσουν όλες οι χώρες σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω του ισχύοντος ποινικού κώδικα της χώρας, της εκπαίδευσης των πολιτών της χώρας και της οικονομικής ανάπτυξης. Για αυτό το λόγο είναι σημαντικό σε μία χώρα να υπάρχει κατανομή των πόρων, προκειμένου είναι σε θέση να συλλέξει στοιχεία για το μέγεθος της παραοικονομίας που λαμβάνει χώρα. Οι Schneider et al. (2010) έρευνησαν τις σκιώδεις οικονομίες αναπτυσσόμενων χωρών, κατά την περίοδο 1999 έως το 2007 από τις οποίες εξήγαγαν σημαντικά στοιχεία για τα αίτια της παραοικονομίας.

Οι Williams & Horodnic (2015), ανέφεραν ότι οι παράνομες μισθολογικές πρακτικές σε χώρες του ευρωπαϊκού νότου υπάρχουν διότι δεν έχουν ευθυγραμμιστεί οι θεσμικοί κανόνες με τους άγραφους και οι οποίοι αποτελούν τις πεποιθήσεις των πολιτών. Οι Williams & Horodnic (2015), διεξήγαγαν την έρευνα το έτος 2013 σε πέντε χώρες του ευρωπαϊκού νότου και εξέτασαν εάν οι εργοδότες απέφευγαν δολίως την πληρωμή των φόρων και την απαιτούμενη απόδοση ασφαλιστικών εισφορών δίνοντας στους εργαζόμενους ένα τμήμα των δικαιούμενων μισθών, οι οποίοι δηλώνονται στους λογαριασμούς τους. Τα αποτελέσματα, επιβεβαιώνουν ότι υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ του βαθμού αναφοράς των μισθών και του βαθμού θεσμικής ασυμμετρίας, γεγονός που προσδίδει διάφορες συνέπειες. Τέλος, χαρακτηριστικό είναι ότι ένας στους τριάντα τρεις εργαζόμενους λάμβανε μόνο το 50% του ακαθάριστου μισθού του ως πρόσθετους, αδήλωτους μισθούς.

Επιπλέον, οι Vlachos & Bitzenis (2016), διερεύνησαν ως έννοιες την φοροδιαφυγή και την αδήλωτη εργασία.. Η μελέτη είχε ως στόχο να αξιολογήσει το μέγεθος παραοικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα. Το κύριο πλεονέκτημα της μικροοικονομικής ανάλυσης σε σχέση με τις μακροοικονομικές αναλύσεις είναι ότι εξάγονται γρήγορα τα συμμετοχικά κίνητρα σε δραστηριότητες που σχετίζονται με τη σκιώδη οικονομία και η αποκάλυψη της προσφοράς, της ζήτησης και της αμοιβής στην αδήλωτη εργασία. Το συμπέρασμα είναι ότι η φορολογική επιβάρυνση, η κοινωνική ασφάλιση, η αυτοαπασχόληση, το ποσοστό ανεργίας και το φορολογικό σύστημα είναι σημαντικοί παράγοντες που δημιουργούν την ανάπτυξη της παραοικονομίας στην

ελληνική επικράτεια. Σύμφωνα με τους ερευνητές, η παραοικονομία στην Ελλάδα εκτιμάται σε 26-28% του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος ως ποσοστό του ΑΕΠ μεταξύ των ετών 1984 και 1997. Όσον αφορά τη φοροδιαφυγή, η βιβλιογραφία αποδεικνύει ότι οι ελεύθεροι επαγγελματίες συνήθως φοροδιαφεύγουν, ενώ οι μισθωτοί συμμορφώνονται με τις υποχρεώσεις που θέτει το κράτος. Το Ευρωβαρόμετρο αναφέρει ότι το μέγεθος της αδήλωτης εργασίας στην Ελλάδα κυμαίνεται μεταξύ του 1/4 και του 1/3 του μεγέθους της παραοικονομίας και είναι αποτέλεσμα της ανεργίας, καθώς και των εργαζομένων και των συνταξιούχων που αναζητούν πρόσθετη εργασία (Vlachos & Bitzenis, 2016).

Τέλος, οι Karlanoglou & Rapanos (2011) ανέφεραν ότι τα δημοσιονομικά ελλείματα οφείλονται κατά ένα μέρος στην μη αποδοτική λειτουργία της φορολογικής διοίκησης στην Ελλάδα και στο μεγάλο μέγεθος της φοροδιαφυγής που επικρατεί. Οι προαναφερόμενοι, παρατήρησαν ότι η πολυνομία και οι πολλές αλλαγές στον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας σχετίζονταν με αλλαγές στις φορολογικές βάσεις και τους φορολογικούς συντελεστές, ενώ δεν υπήρξε καμία διόρθωση στα φορολογικά νομοθετικά προβλήματα που υπήρχαν. Η κρίση χρέους στην Ελλάδα το 2010, αύξησε το ενδιαφέρον προκειμένου να μειωθεί η φοροδιαφυγή, γεγονός που ερμηνεύτηκε ως τρόπος αύξησης εσόδων των φορολογικών αρχών και τρόπος δίκαιης κατανομής των βαρών σε φορολογικό επίπεδο (Karlanoglou & Rapanos, 2011). Οι Karlanoglou & Rapanos (2011), διαπίστωσαν ότι η δημιουργία δημοσιονομικών ελλειμμάτων μπορεί να ήταν επιλογή των κυβερνώντων. Ταυτόχρονα, δεν υπήρχε μηχανισμός με ελεγκτική λειτουργία για τον εντοπισμό αποκλίσεων από τους στόχους που είχαν τεθεί για τα κρατικά έσοδα και τις κρατικές δαπάνες. Επομένως, δεν υλοποιήθηκε κάτι με σκοπό να μειωθούν. Η Ελλάδα, όταν ξεκίνησε η κρίση χρέους, φάνηκε ότι είχε ξεκινήσει τις δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις και ότι θα επέρχονταν σημαντικά οφέλη από αυτές. Οι μεταρρυθμίσεις δεν θα μειώσουν μόνο αριθμητικά το δημοσιονομικό έλλειμμα, αλλά θα ωφελήσουν και από την άποψη της δικαιότερης κατανομής του φορολογικού βάρους, με απώτερο στόχο την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγικές έννοιες

1.1 Φορολογικό σύστημα

Στο σύγχρονο κράτος, οι φόροι κρίνονται απολύτως σημαντικοί για τη χρηματοδότηση των δαπανών του και την απόδοση κοινωνικών παροχών, καθώς αποτελούν στην πραγματικότητα έσοδα που επιτρέπουν στο κράτος να καλύπτει τις

ανάγκες του. Ο ρόλος της φορολογίας στη λειτουργία του κράτους γίνεται αντιληπτός από το γεγονός ότι η φορολογία αποτελεί σημαντικό παράγοντα των εσόδων ενός κράτους (Mirtlees et al., 2011). Ειδικότερα, οι φόροι έχουν διάφορες μορφές και είναι πολλαπλοί στο οικονομικό σύστημα (Γεωργακόπουλος, 2012).

Οι διαφορετικοί φόροι είναι αναγκαίο να συνθέτονται έτσι ώστε να μπορούν να εφαρμόζονται κατάλληλα και αποτελεσματικά. Η σύνθεση των φόρων είναι μείζονος σημασίας, καθώς μέσα από αυτή μπορούν να προκύψουν διάφορες αλλαγές και επιπτώσεις. Επιπλέον, δεν αποτελεί μία αυτόνομη διαδικασία, αλλά υπάρχει επίδραση και μιας σειράς παραγόντων. Ως εκ τούτου, η σύνθεσή του είναι ένα γνωστό φορολογικό σύστημα που περιλαμβάνει όλους τους φόρους που εφαρμόζονται σε εθνικό πλαίσιο. Το φορολογικό σύστημα διαμορφώνεται από οικονομικούς, ιδεολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Αξίζει να σημειωθεί ότι το εκάστοτε φορολογικό σύστημα χρειάζεται να συμβαδίζει ανάλογα με τις περιοδικές ανάγκες που προκύπτουν. Επομένως, αλλάζει και προσαρμόζεται ανάλογα με αυτές (Κοψιάτης, 2008).

1.2 Αναγκαιότητα ύπαρξης φορολογικού συστήματος

Η ύπαρξη του φορολογικού συστήματος είναι αναγκαία και αυτό αποδεικνύεται από τη λειτουργία και τη σημασία του για την κοινωνία. Το φορολογικό σύστημα έχει ως βασική λειτουργία την αναδιανομή. Το κράτος εισπράττει έσοδα από φόρους και τα χρησιμοποιεί για να παρέχει δωρεάν υπηρεσίες στους πολίτες ενός κράτους. Με άλλα λόγια, ο ιδιωτικός τομέας χρηματοδοτεί τον δημόσιο τομέα και τις παροχές του μέσω της φορολογίας (Γεωργακόπουλος, 2012). Μια άλλη λειτουργία του φορολογικού συστήματος, και ταυτόχρονα η πιο σημαντική λειτουργία, είναι η λειτουργία της αποταμίευσης. Τα έσοδα που εισπράττονται από το κράτος χρησιμοποιούνται επίσης από το κράτος για τη χάραξη πολιτικής. Τα οφέλη των δωρεάν παροχών σε σχέση με την κοινωνική πολιτική έχουν ήδη αναφερθεί. Υπάρχει επίσης η οικονομική πολιτική, η οποία επιπρόσθετα χρηματοδοτείται από φόρους. Η οικονομική πολιτική αναφέρεται σε δράσεις και παρεμβάσεις που αναπτύσσονται από το κράτος για την αντιμετώπιση καταστάσεων που σχετίζονται με την οικονομία, όπως λόγου χάρη η ανεργία, οι επενδύσεις και ο πληθωρισμός (Φορτσάκης & Σαββαΐδου, 2013).

Η ύπαρξη ενός φορολογικού συστήματος εξυπηρετεί κοινωνικούς και οικονομικούς στόχους, επιτρέποντας στο κράτος να εφαρμόζει αντίστοιχες πολιτικές,

και αυτό είναι βέβαιο από τον τρόπο με τον οποίο δαπανώνται τα έσοδα που παράγονται από το φορολογικό σύστημα. Όταν οι πόροι μεταφέρονται από τον ιδιωτικό στον δημόσιο τομέα, το εισόδημα και ο πλούτος αναδιανέμονται έτσι ώστε να ωφελείται το σύνολο της κοινωνίας και όχι μόνο ορισμένες κοινωνικές ομάδες. Με τα οφέλη που επιτυγχάνονται από τη συσσώρευση πλούτου, το φορολογικό σύστημα αυξάνει την κοινωνική ευημερία μέσω των παροχών που μπορεί να παρέχει το κράτος (Κοψιάτης,2008).

Μια ακόμη πτυχή που υπογραμμίζει τη σημασία του φορολογικού συστήματος, είναι η ενίσχυση της δημοκρατικής λειτουργίας του κράτους. Στο παρελθόν, οι κοινωνίες φορολογούνταν χωρίς κριτήρια από διάφορους άρχοντες, οι οποίοι φορολογούσαν τους ανθρώπους σύμφωνα με τα δικά τους κριτήρια. Σήμερα, οι φόροι επιβάλλονται στους πολίτες με κανόνες δικαίου και το φορολογικό σύστημα το διασφαλίζει αυτό. Ο φόρος που πληρώνει κάθε άτομο βασίζεται σε συγκριτικά κριτήρια ανάλογα με το εισόδημα και δεν είναι απεριόριστος. Πρόκειται για μια πλήρως δημοκρατική διαδικασία που βασίζεται σε αντικειμενικά και κοινωνικά κριτήρια, όπου κάθε πολίτης πληρώνει φόρους ανάλογα με το εισόδημά του (Φινοκαλιώτης, 2014).

Στις μέρες μας, ένα φορολογικό σύστημα είναι απαραίτητο. Αυτό συμβαίνει διότι χωρίς το φορολογικό σύστημα, το κράτος δεν θα μπορούσε να βρίσκεται σε λειτουργία και ακολούθως να λειτουργεί με σκοπό την κάλυψη των αναγκών των πολιτών του. Σε γενικές γραμμές, όλα τα κράτη λειτουργούν με τη φορολογία, η οποία αποτελεί τη βάση της κοινωνίας. Αυτό εξηγεί την υποχρεωτική πτυχή της φορολογίας, καθώς η φορολογία είναι υποχρεωτική για όλους και διαμορφώνεται από συγκεκριμένους φορολογικούς συντελεστές με βάση το εισόδημα (Αναστασόπουλος & Φορτσάκης, 2003).

1.3 Βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν το φορολογικό σύστημα

Ένα φορολογικό σύστημα για να είναι αποτελεσματικό, πρέπει να διαθέτει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Αρχικά, για να είναι οικονομικά αποτελεσματικό ένα οικονομικό σύστημα, απαιτείται να είναι ικανό να συλλέγει τους απαιτούμενους φόρους με σκοπό μετέπειτα να αποδοθούν στο κράτος προκειμένου να επιτελεστούν οι κρατικές του λειτουργίες. Για αυτό το λόγο, το φορολογικό σύστημα θα πρέπει να είναι απλό σε διαχειριστικό επίπεδο. Ειδικότερα, το φορολογικό σύστημα πρέπει να σχεδιαστεί έτσι ώστε να είναι οικονομικά αποδοτικό στη λειτουργία του και με απώτερο σκοπό να εξοικονομεί πόρους. Ένα τρίτο χαρακτηριστικό είναι το κατά πόσο

το φορολογικό σύστημα είναι προσαρμοστικό, δηλαδή μεταβάλλεται ανάλογα με τις κρατούσες συνθήκες. Για παράδειγμα, ένα φορολογικό σύστημα που διαθέτει υψηλή φορολογία δεν μπορεί να διατηρηθεί όταν οι πολίτες δεν μπορούν να καταβάλλουν τους φόρους λόγω μιας οικονομικής κρίσης. Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό είναι ο σχεδιασμός, καθώς τα φορολογικά συστήματα πρέπει να σχεδιάζονται με ευθύνη των πολιτικών αρχών. Οι πολίτες έχουν κεκτημένο δικαίωμα να λαμβάνουν γνώση σχετικά με τις πληρωμές τους και για ποιο λόγο χρησιμοποιούνται οι φόροι που καταβάλλουν. Ένα τελευταίο χαρακτηριστικό, είναι η ισότητα, καθώς το φορολογικό σύστημα πρέπει να αντιμετωπίζει δίκαια τους πολίτες (Stiglitz, 1985).

Επιπλέον, τα φορολογικά συστήματα πρέπει να είναι απλά και όχι περίπλοκα και να μην διακατέχονται από περίπλοκες διαδικασίες, διότι έτσι διευκολύνεται η πληρωμή των φόρων. Τα πολύπλοκα φορολογικά συστήματα προκαλούν προβλήματα και αποθαρρύνουν τους φορολογούμενους (Mirrlees et al.) Επιπλέον, το φορολογικό σύστημα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο περιεκτικό, καθώς οι ελλείψεις δυσχεραίνουν την είσπραξη των φόρων, με αποτέλεσμα προβλήματα όπως η μείωση των κρατικών εσόδων (Fuest & Huber, 2001).

1.4 Η έννοια της φοροδιαφυγής

Σε μια σύγχρονη κοινωνία, οι φόροι αποτελούν συνήθως τη σημαντικότερη πηγή δημόσιων αγαθών και το ισχυρότερο οικονομικό μέσο ώστε να ενθαρρύνονται οι δραστηριότητες που είναι κοινωνικά αποδεκτές ή να διορθώνονται οι ανισότητες της κατανομή του εισοδήματος. Ωστόσο, είναι γνωστό ότι η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή είναι παγκοσμίως διαδεδομένα φαινόμενα. Η αποφυγή της καταβολής των φόρων αποτελεί όχι μόνο ελάττωση των δημόσιων υπηρεσιών λόγω των χαμηλότερων φορολογικών εσόδων, αλλά και στρεβλώσεις στην κατανομή του εισοδήματος λόγω των διαφορετικών δυνατοτήτων των φορολογουμένων να πληρώνουν λιγότερους φόρους. Αντιμέτωποι με διαφορετικές ευκαιρίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, οι φορολογούμενοι υπάρχει πιθανότητα να αναπτύξουν μια περιφρόνηση για την εξουσία και ένα αίσθημα αδικίας, η οποία με τη σειρά της μπορεί να τους αποθαρρύνει από την καταβολή φόρων. Ως εκ τούτου, οι κυβερνήσεις έχουν μεγάλο ενδιαφέρον να εφαρμόζουν φορολογικές πολιτικές που ενισχύουν τη φορολογική συμμόρφωση. Για να σχεδιαστεί ένα βέλτιστο φορολογικό σύστημα, είναι απαραίτητο να υπάρχει κατανόηση της διαδικασίας βάσει της οποίας λαμβάνουν αποφάσεις οι φορολογούμενοι και τα κίνητρα τα οποία έχουν επιρροή στη συμπεριφορά τους. Από την άποψη αυτή, ο τρόπος που κατηγοριοποιούνται και

αντιμετωπίζονται οι αντιδράσεις που προκύπτουν από διαφορετικές συμπεριφορές στη φορολογία, είναι μείζονος σημασίας για τους επιστήμονες που χαράσσουν πολιτικές, αλλά και για τους φορολογούμενους, των οποίων η συμπεριφορά είναι ενσωματωμένη στις κοινωνικές δομές και δέχεται επιρροή από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις (Kirchler, 2007).

Εδώ και αρκετά χρόνια, οι μελετητές σε διάφορους τομείς έχουν δείξει μεγάλο ενδιαφέρον για το θέμα της φορολογικής συμμόρφωσης. Η ακαδημαϊκή έρευνα σχετικά με τη φορολογική συμμόρφωση έχει διερευνήσει κυρίως τον φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η φορολογική συμμόρφωση βασίζεται στην ειλικρινή στάση, στην φορολογική ακεραιότητα του εκάστοτε πολίτη και στην ικανότητα του ατόμου να αποφασίζει πως θα συμμορφωθεί με το νόμο. Αν και έχει μελετηθεί σε επιστημονικό επίπεδο εξακολουθεί να είναι δύσκολο για τους ερευνητές να βρουν μια σαφή έννοια της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής που να μπορεί να συνδεθεί με την έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης. Για να παρακαμφθεί αυτό το ζήτημα, οι ερευνητές έχουν κατηγοριοποιήσει την «αποφυγή» ως νόμιμο φορολογικό σχεδιασμό και την «φοροδιαφυγή» ως παράνομο φορολογικό σχεδιασμό (Weisbach, 2004).

Οι Roth κ.ά.(1989) υποστηρίζουν ότι η φορολογική συμμόρφωση είναι πλήρης εάν οι φορολογούμενοι υποβάλλουν όλες τις απαιτούμενες δηλώσεις στον κατάλληλο χρόνο και εάν οι δηλώσεις αυτές αναφέρουν με ακρίβεια τη φορολογική τους υποχρέωση σύμφωνα με τον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας και τις αποφάσεις των δικαστηρίων που ισχύουν τη στιγμή της υποβολής. Με άλλα λόγια, η φορολογική συμμόρφωση αποτελεί την εμπρόθεσμη υποβολή των απαιτούμενων δηλώσεων, στην ακριβή δήλωση του εισοδήματος και των φορολογικών πληρωμών και στην έγκαιρη πληρωμή όλων των φόρων (Plumley, 1996). Στην απλοποιημένη μορφή της, η φορολογική συμμόρφωση είναι ένας όρος που είθισται να χρησιμοποιείται για να περιγράψει την προθυμία ενός φορολογούμενου να πληρώσει φόρους (Kirchler, 2007).

Η μη συμμόρφωση σχετίζεται με την παράλειψη εκπλήρωσης των υποχρεώσεων που έχει κανείς προς τις αρμόδιες φορολογικές αρχές. Οι φορολογούμενοι μπορούν να μην υποβάλουν φορολογική δήλωση εάν έχουν κάνει λάθος κατά τη συμπλήρωση της δήλωσης ή εάν τυχόν έχουν την επιθυμία μείωσης του φόρου που οφείλεται. Η ακούσια μη συμμόρφωση μπορεί να οφείλεται σε παράγοντες όπως η πολυπλοκότητα και η ασάφεια της ισχύουσας φορολογικής νομοθεσίας (Jackson & Milliron, 1986). Οι ερευνητές ενδιαφέρονται για τη σκόπιμη μη

συμμόρφωση επειδή το κίνητρο για την εξοικονόμηση φόρων μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα ποικίλες αντιδράσεις. Σε πολλές έρευνες, η μη συμμόρφωση που έχει γίνει σκόπιμα, αποτελεί αντικείμενο συζήτησης με βάση τις έννοιες της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής. Η φοροδιαφυγή αναφέρεται στην καταβολή λιγότερων φόρων σκοπίμως απ' ό,τι προβλέπει η νομοθεσία ως πράξη μη συμμόρφωσης (Elffers et al.,2006). Οι πολίτες δύνανται να αποφύγουν τον φόρο εισοδήματος αποκρύπτοντας εισοδήματα ή υπερεκτιμώντας τις κρατήσεις τους.

Αντίθετα, η φοροαποφυγή, αποτελεί μια νόμιμη φορολογική αντίδραση, όπου οι φορολογούμενοι προβαίνουν φορολογικό σχεδιασμό με σκοπό να μειώσουν τη φορολογική τους υποχρέωση. Ο Hasseldine (2005) διακρίνει την ελαχιστοποίηση της φορολογίας, η οποία συνιστά μια συναλλαγή έτσι ώστε οι φορολογούμενοι να πληρώνουν λιγότερους φόρους προστατεύοντας παράλληλα τη φορολογική τους υποχρέωση, από τη μη φορολογική. Συγκεκριμένα, δίνει έμφαση στο ότι μπορεί να γίνει διάκριση. Από την άποψη αυτή, η φοροδιαφυγή είναι παράνομη, αλλά η φοροαποφυγή είναι νόμιμη και επομένως θεωρείται φορολογική συμμόρφωση.

Η διάκριση μεταξύ νόμιμης φοροαποφυγής και παράνομης φοροδιαφυγής μπορεί να είναι σαφής σε θεωρητικό πλαίσιο, αλλά σε πρακτικό επίπεδο υπάρχουν πολλά ερωτηματικά που οδηγούν σε ερμηνεία των κανόνων. Όσο περίπλοκο και αν είναι ένα σύνολο κανόνων, υπάρχουν διέξοδοι για τα άτομα που προσπαθούν να ενεργήσουν σύννομα, αλλά όχι με το πνεύμα του νόμου(Alm et al.2012). Η φοροαποφυγή αναφέρεται γενικά στην πλήρη εκμετάλλευση των νομικών ασάφειες και μερικές φορές στην εκμετάλλευση των κενών του φορολογικού κώδικα για τη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης. Ο Sandmo (2005) υποστηρίζει ότι οι φορολογούμενοι δεν χρειάζεται να ανησυχούν για την πιθανότητα εντοπισμού όταν αποφεύγουν τη φορολογία. Ωστόσο,επισημαίνει μια ασάφεια στη φορολογική νομοθεσία που θα μπορούσε να καταστήσει τις συναλλαγές φοροαποφυγής μη αποδεκτές από τις φορολογικές αρχές. Υπό μία άλλη οπτική, η φοροαποφυγή καταγράφει τόσο συγκεκριμένες φορολογικές θέσεις όσο και αβέβαιες φορολογικές θέσεις που μπορεί να αμφισβητηθούν και να θεωρηθούν μη σύννομες. Όπως επισημαίνουν άλλωστε οι Hanlon & Heitzman (2010), ένα από τα προβλήματα που προκύπτει με τους φορολογικούς παραδείσους είναι ότι το εαν μια συναλλαγή είναι επιτρεπτή ή μη. Στην περίπτωση της φοροαποφυγής, συχνά δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί η νομιμότητα του μηχανισμού. Σύμφωνα με τους οικονομολόγους, η αποφυγή ορίζεται ως η μείωση των φορολογικών βαρών μέσω διαφόρων πρακτικών

που καταχράζονται το φορολογικό σύστημα, όπως η διαίρεση του εισοδήματος και η αναβολή της απόδοσης φόρου (Alm, 2019). Ο οικονομικός ορθολογισμός με γνώμονα την αποτελεσματικότητα ενισχύει τη φοροαποφυγή χωρίς επιπρόσθετο κίνδυνο, καθώς αυξάνει τη ωφέλεια των φορολογουμένων για όσους επιδιώκουν να αυξήσουν τα κέρδη τους. Πράγματι, τα συστήματα μείωσης της φορολογίας που δεν σχετίζονται με μεγαλύτερο κίνδυνο αποτελούν μία έξυπνη στρατηγική. Ως αποτέλεσμα, οι μικροοικονομικές αναλύσεις της επιβολής της φορολογικής νομοθεσίας αντιμετωπίζουν συνήθως το πρόβλημα της μη συμμόρφωσης με τις αποφάσεις για τη φοροδιαφυγή ως οικονομικό έγκλημα (Becker, 1968). Η βασική υπόθεση του παραδοσιακού μοντέλου αντιστάθμισης είναι ότι τα άτομα που φορολογούνται, ενδεχομένως να επιθυμούν να αποκρύψουν τη συμπεριφορά τους από τους φοροεισπράκτορες, έτσι ώστε οι αποφάσεις φοροδιαφυγής να είναι ανάλογες με την κατανομή του χαρτοφυλακίου, δηλαδή έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν μεταξύ ενός ασφαλούς χαρτοφυλακίου ή ενός επικίνδυνου χαρτοφυλακίου (Sandmo, 2005).

Όταν η φοροαποφυγή αναφέρεται στο πλαίσιο της μη συμμόρφωσης, συνήθως έχει άμεση σχέση με διάφορες στρατηγικές που εκμεταλλεύονται τη νομική ασάφεια και οδηγούν τους φορολογούμενους σε αβέβαιες φορολογικές θέσεις όσον αφορά τη νομιμότητα. Για παράδειγμα, το κύριο συνολικό μέτρο της μη συμμόρφωσης, το «φορολογικό κενό» περιλαμβάνει τη νόμιμη φοροαποφυγή και την παράνομη φοροδιαφυγή (Gemmel & Hasseldine, 2014). Μια τέτοια φοροαποφυγή ως μη συμμόρφωση αναφέρεται μερικές φορές ως επιθετική φορολογική πολιτική, αν και μάλλον δεν υπάρχει ακριβής αποδεκτός ορισμός (Alm, 2014), αλλά είναι σύμφωνη με το γράμμα του νόμου και την πρόθεση της φορολογικής πολιτικής αλλά όχι με το πνεύμα του νόμου (OECD, 2011).

Κατά κύριο λόγο, δεν χρειάζεται να γίνεται διάκριση μεταξύ ενεργητικής φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής, καθώς τόσο οι αιτίες όσο και οι συνέπειές τους είναι κατά βάση όμοιες. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι Kirchler κ.ά. (2003), τονίζουν ότι η βούληση για μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης είναι παρόμοια, όπως και η επίδραση της μείωσης των αποδόσεων των εσόδων. Επιπλέον, και οι δύο δραστηριότητες οδηγούν σε ακούσια και ανεπιθύμητη αναδιανομή του εισοδήματος, σε αντίθεση με τις κυβερνητικές προθέσεις (van de Braak, 1983). Ομοίως, ο Alm (2014), υποστηρίζει ότι η οικονομική αιτιολόγηση των συστημάτων EFS είναι σε γενικές γραμμές περιορισμένη. Ωστόσο, το πρόβλημα με την «επιθετικότητα», έγκειται στην υποκειμενική ερμηνεία της αβεβαιότητας όσον αφορά τις φορολογικές θέσεις.

Αντίστοιχα, οι Hanlon & Heitzman (2010, σ. 137) τονίζουν ότι η επιθετικότητα εξαρτάται ως προς τον βαθμό και την έντασή της, από την αντίληψη και τη στάση του ατόμου απέναντι σε ένα κίνδυνο. Οι απόψεις των ανθρώπων συνήθως διαφέρουν σχετικά με την επιθετικότητα μιας συναλλαγής. Συνεπώς, η επιθετικότητα δεν φαίνεται να αποτελεί ικανοποιητική έννοια της μη συμμορφούμενης πτυχής της φοροαποφυγής.

Κατά το παρελθόν, οι έννοιες της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής ήταν δύο έννοιες όπου η μία απέκλειε την άλλη. Οι Cross & Shaw (1981), επισημαίνουν ότι αυτός ο διαχωρισμός πρέπει να εξηγηθεί από τη βούληση διαχωρισμού των εγκληματικών και μη εγκληματικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο, ο Sandmo (2005) υποστηρίζει ότι το όριο μεταξύ του ηθικά σωστού και του λανθασμένου δεν συμπίπτει απαραίτητα με το όριο μεταξύ νόμιμου και παράνομου, περιγράφοντας το δίλημμα της συμμόρφωσης με το ακόλουθο παράδειγμα: «ο φτωχός ελαιοχρωματιστής που κάνει περισσότερη δουλειά μέσω της σκιάδους οικονομίας παραβιάζει το νόμο, αλλά ο πλούσιος επενδυτής που προσλαμβάνει δικηγόρο, αρμόδιο σε φορολογικά θέματα και αναζητά φορολογικούς παραδείσους δεν το πράττει» (Sandmo, 2005,σ.646). Ενώ η φοροδιαφυγή είναι πιο κοντά στην ισότητα, εξαρτάται από το βαθμό αποστροφής και ειλικρίνειας των φορολογουμένων. Αντίθετα, η φοροαποφυγή εγείρει το ζήτημα της ανισότητας, καθώς όσο πιο πλούσιος είναι ο φορολογούμενος, τόσο μεγαλύτερη είναι η ευκαιρία για φοροδιαφυγή. Οι Song & Yarbrough (1978), υποστηρίζουν ότι οι φορολογούμενοι είναι απογοητευμένοι από το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις παρέχουν άνισες ευκαιρίες για διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες όσον αφορά την ελάφρυνση της φορολογικής επιβάρυνσης. Οι φορολογούμενοι είναι γνωστό ότι διαμαρτύρονται για την κυβέρνηση που παρέχει άνισες ευκαιρίες σε διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες όσον αφορά τις φορολογικές ελαφρύνσεις, αναφέρουν οι Song & Yarbrough (1978). Εδώ, φαίνεται ότι για τον μέσο φορολογούμενο, η φοροδιαφυγή φαίνεται να είναι πρωτίστως ένα προνόμιο που κατέχουν κατά κάποιο τρόπο οι πλούσιοι. Με άλλα λόγια, η φοροαποφυγή συνεπάγεται μεταφορά συλλογικών δαπανών από τους έμπειρους στους μη έμπειρους φορολογούμενους, ενώ η φοροδιαφυγή συνεπάγεται μεταφορά από τους ανέντιμους στους έντιμους φορολογούμενους (van de Braak, 1983). Η κατάσταση αυτή δημιουργεί ηθικές ανησυχίες και η αποφυγή αναφέρεται συχνά ως «κατάχρηση». Οι Brock & Russell (2015), αποτυπώνουν ένα υποσύνολο της συμπεριφοράς φοροαποφυγής που είναι προβληματική από κανονιστική άποψη με τον όρο «καταχρηστική φοροαποφυγή». Στην πράξη, ωστόσο, μπορεί να είναι πολύ δύσκολο να προσδιοριστεί αν οι σύνθετες στρατηγικές είναι πράγματι καταχρηστικές.

Η φορολογική συμμόρφωση δεν έχει να κάνει με την τεχνική ικανοποίηση του γράμματος του νόμου για το σκοπό αυτό. Πρόκειται για μια στάση που προσπαθεί να ενεργεί σύμφωνα με το πνεύμα της φορολογικής νομοθεσίας και της φορολογικής διοίκησης, χωρίς να εκτελεί δραστηριότητες επιβολής (James & Alley, 2009).

Στο ποινικό δίκαιο, η φοροδιαφυγή χαρακτηρίζεται από απόκρυψη και εξαπάτηση (McBarnet, 1991), ενώ ως έννοια σχετίζεται με την μη αποκάλυψη εισοδημάτων στις φορολογικές αρχές. Στην περίπτωση αυτή, το ερώτημα είναι αν η παράλειψη είναι αποτέλεσμα δόλου ή ειλικρινούς λάθους. Οι νομικές συνέπειες αυτών των δύο τύπων φοροδιαφυγής είναι πολύ διαφορετικές, με τον επίσημο τύπο να θεωρείται οικονομική απάτη και να επισύρει ποινικές κυρώσεις όπως για παράδειγμα η φυλάκιση, ενώ ο δεύτερος τύπος συνήθως οδηγεί σε πρόστιμο. Στην πράξη, ωστόσο, οι φορολογούμενοι που βρίσκονται κατηγορούμενοι για ελλιπή δήλωση σπάνια αντιμετωπίζουν αυστηρές ποινές, καθώς είναι πολύ δύσκολο να αποδειχθεί ο εγκληματικός δόλος. Ως αποτέλεσμα, πολλοί άνθρωποι δεν το θεωρούν ένα τόσο σοβαρό αδίκημα.

Οι Song & Yarbrough (1978), αναφέρουν ότι ο κοινός φορολογούμενος θεωρεί τη φοροδιαφυγή λίγο πιο σοβαρή από μία μικροκλοπή. Ο McBarnet (2003), περιγράφει μια ορισμένη στάση απέναντι στο νόμο ως κάτι που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την υλοποίηση ιδιωτικών σκοπών, παρά ως κάτι που πρέπει να γίνεται σεβαστό ως οριοθετικό των επιτρεπόμενων δραστηριοτήτων. Ομοίως, ο Salter (2010) ασχολείται με τους κοινωνικούς κανόνες. Πρόκειται για τη χρήση τεχνικών νομικών μέσων για την υπονόμηση των προθέσεων της κοινωνίας, καθώς και για την τήρηση του νόμου, αλλά όχι απαραίτητα της πρόθεσης του νόμου που σχετίζεται με την παραβίαση των γκρίζων ζωνών με τρόπο που δεν γίνεται εύκολα κατανοητός ή δεν αναγνωρίζεται ως παραβίαση.

Υπό αυτή την έννοια, η φοροαποφυγή μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα παιχνίδι συμμόρφωσης με τους κανόνες στις αποφάσεις φορολογικής συμμόρφωσης. Αναγνωρίζοντας τους περιορισμούς μιας προσέγγισης που βασίζεται αποκλειστικά σε κανόνες, ορισμένες χώρες έχουν θεσπίσει γενικούς κανόνες κατά της φοροαποφυγής που απαιτούν οι συναλλαγές να γίνονται για καλόπιστους σκοπούς εκτός από την φοροαποφυγή. Ομοίως, το φορολογικό όφελος που λαμβάνεται πρέπει να συνάδει με τον σκοπό της διάταξης που επικαλείται. Οι Brock & Russell (2015), υποστηρίζουν ότι οι ρυθμίσεις φοροαποφυγής είναι καταχρηστικές εάν μειώνουν τους ρητούς φόρους με τρόπο που δεν προβλέπεται από το νομοθέτη. Ακόμη και οι επαγγελματίες, οι οποίοι

είναι ανοικτοί σε διάφορες ερμηνείες και έχουν νόμιμη και αποτελεσματική λειτουργία ως διαμεσολαβητές μεταξύ φορολογουμένων και φορολογικών αρχών, μπορεί να έχουν διαφωνία σχετικά με το πνεύμα και τον ειδικότερο σκοπό μιας διάταξης (Hasseldine κ.ά. 2011). Εκ των υστέρων, δύναται ακόμη και το φορολογικό σύστημα μπορεί να θεωρηθεί ένα μέσο φοροαποφυγής σε σχέση με την εκμετάλλευση του πνεύματος της φορολογικής νομοθεσίας (Murphy, 2004). Συνεπώς, η στάση του επαγγελματία θα πρέπει να είναι ουδέτερη μέχρι να ληφθεί τελεσίδικη απόφαση από τη δικαιοσύνη. Οι φοροτεχνικοί έχουν τη δυνατότητα να βοηθήσουν τους πελάτες τους να σχεδιάσουν κάποιες στρατηγικές που σκοπό έχουν την εκμετάλλευση της νομικής ασάφειας (Erard, 1993). Ο Salter (2010), αναφέρει ότι δικηγόροι και λογιστές πολλών επιχειρηματιών πιστεύουν ότι ο έλεγχος των εξωτερικών ορίων του νόμου είναι μια φυσική και αποδεκτή λειτουργία Όπως επισημαίνει ο Braithwaite (2003), ο κλάδος της φοροαποφυγής βασίζεται κυρίως στις βέλτιστες πρακτικές χρηματοοικονομικών συμβούλων. Επιπλέον, οι φορολογικοί διαχειριστές έχουν άμεσο συμφέρον από το αν μια θέση διαπιστωθεί στη συνέχεια ότι ήταν υπερβολικά επιθετική σε έναν έλεγχο της IRS (Kaplan et al., 1988). Τέλος, οι Brock & Russell (2015), υποστηρίζουν περαιτέρω ότι οι πλούσιοι ιδιώτες και οι μεγάλες εταιρείες έχουν το προνόμιο της καταχρηστικής φορολογικής συνήθειας, ενώ επισημαίνουν το ρόλο των εμπειρογνομόνων στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των στρατηγικών αποφυγής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα

2.1 Το ελληνικό φορολογικό σύστημα

Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας έχει από δύο βασικά χαρακτηριστικά. Το πρώτο είναι ότι δεν διαθέτει ευρεία φορολογική βάση και το δεύτερο είναι ότι οι συντελεστές της φορολογίας διατηρούνται σε υψηλά επίπεδα. Οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές θα μπορούσε να αναφέρει κανείς ότι είναι απόρροια των προγραμμάτων σταθεροποίησης και των δημοσιονομικών πολιτικών που η χώρα είναι υποχρεωμένη να τηρεί και να ακολουθεί. Αυτό έχει οδηγήσει στα ακόλουθα παράδοξα φαινόμενα. Οι δημοσιονομικές πολιτικές έχουν οδηγήσει σε σημαντική μείωση των φορολογικών εσόδων και ταυτόχρονα οι φορολογικοί συντελεστές είναι πολύ υψηλοί σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές. (OECD, 2018).

Το κύριο πρόβλημα του ελληνικού φορολογικού συστήματος ήταν η γραφειοκρατία, με πολλές χρονοβόρες λειτουργίες και διαδικασίες. Ωστόσο, η οικονομική κρίση άλλαξε την κατάσταση. Η γραφειοκρατία εξακολουθεί να υπάρχει και να αποτελεί ένα πρόβλημα, καθώς αντικαταστάθηκε κατόπιν δυσκολιών που προέκυψαν για τη χρηματοδότησή της. Επιπλέον, άλλα σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζει το ελληνικό φορολογικό σύστημα είναι η διαφθορά, η αστάθεια της οικονομικής πολιτικής, η υψηλή ανεργία και οι περιορισμοί που αυτή δημιουργεί, καθώς και η έλλειψη υποδομών για την καλύτερη εφαρμογή του. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι το σημαντικότερο ζήτημα στην παρούσα φάση με το ελληνικό φορολογικό σύστημα δεν είναι οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές, αλλά η ύπαρξη ενός γενικού πλαισίου για το φορολογικό σύστημα: όπως σημειώνει ο ΟΟΣΑ (OECD, 2018), το ελληνικό φορολογικό σύστημα είναι εξαιρετικά πολύπλοκο. Αυτός είναι ένας σημαντικός παράγοντας που δεν ευνοεί τη συμμόρφωσή του και δεν διευκολύνει τόσο την είσπραξη φόρων όσο και την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής (OECD, 2018).

Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι η απώλεια φορολογικής συμμόρφωσης από πλευράς φορολογουμένων, αποτελεί μια σημαντική αδυναμία για το φορολογικό σύστημα και για την οποία δεν έχει δοθεί κάποια λύση. Για παράδειγμα ένας από τους λόγους για το φαινόμενο αυτό είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης του κοινού στο φορολογικό σύστημα. Μετά την οικονομική κρίση ιδιαίτερα και τις αρνητικές εξελίξεις που επέφερε αυτή στην Ελλάδα, άρχισε να γίνεται κατανοητή η ανάγκη για ένα απλοποιημένο φορολογικό σύστημα (Ράπανος & Καπλάνογλου, 2014). Αυτό οδήγησε σε μια σειρά αλλαγών για να καταστεί το φορολογικό σύστημα πιο αποτελεσματικό. Προκειμένου να εφαρμοστούν οι δημοσιονομικές πολιτικές, η φορολογική νομοθεσία υπέστη πολλές αλλαγές, ένα φαινόμενο που παρατηρείται στην Ελλάδα εδώ και χρόνια, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ο αριθμός των φορολογικών νόμων που ψηφίστηκαν από το 2000, εξαιρουμένων των προεδρικών διαταγμάτων, έφτασε σχεδόν τους 1.500. Τα διατάγματα και τα προεδρικά διατάγματα εκδίδονται ακόμη πιο συχνά από το 2010, όταν αυξήθηκε η ανάγκη για φορολογική συμμόρφωση. Ωστόσο, τα αποτελέσματα ήταν εντελώς αντίθετα από ό,τι προβλεπόταν. Το φορολογικό σύστημα όχι μόνο δεν έχει βελτιωθεί λόγω των πολλών νόμων, αλλά έχει γίνει και πιο πολύπλοκο και περιέχει πολλές αντιφάσεις. Η πολυνομία που χαρακτηρίζει το φορολογικό σύστημα αυξάνει περαιτέρω τη γραφειοκρατία και ενδυναμώνει φαινόμενα όπως η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία (Σωτηρόπουλος & Χριστόπουλος, 2016).

2.2 Αιτίες φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τον Slemrod (2007:25), οι κυβερνήσεις δεν μπορούν να εξαγγείλουν ένα φορολογικό σύστημα και να βασίζονται στο αίσθημα υποχρέωσης των φορολογουμένων να το αποπληρώσουν. Ως εκ τούτου αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι όσο καλά και αν οι φορολογούμενοι εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους, πάντα θα υπάρχει ένα ποσοστό μη συμμόρφωσής τους (Picur & Riahi-Belkaoui, 2006). Επομένως, η φοροδιαφυγή υφίσταται σε κάποιο βαθμό ακόμη και όταν είναι αισθητός ο έλεγχος και η λογοδοσία (Slemrod, 2007). Επομένως, η φοροδιαφυγή επηρεάζεται από κάποιους παράγοντες, οι οποίοι είναι καθοριστικού προκειμένου να περιοριστεί.

Η πρώτη μεγάλη βιβλιογραφική ανασκόπηση των παραγόντων που σχετίζονται με τη φοροδιαφυγή παρουσιάστηκε από τον Wallschutzky (1984) και ολοκληρώθηκε από τους Jackson & Milliron (1986). Τα δεδομένα αυτά μπορούν να αναλυθούν τόσο μεμονωμένα (δεδομένα επιχειρήσεων και φορολογουμένων) όσο και σε επίπεδο χώρας (εθνικά δεδομένα). Ωστόσο, ενώ οι μεθοδολογικές συνεισφορές είναι σημαντικές, τα αποτελέσματα με τις επιμέρους μεταβλητές δεν χρησιμοποιήθηκαν ιδιαίτερα για την ανάλυση των φορολογικών συστημάτων γενικά, καθώς τα μοντέλα εξέταζαν μόνο τη συμπεριφορά των φορολογουμένων (HJI Panayi, 2018). Οι μελέτες έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούν εθνικούς προσδιοριστικούς παράγοντες, επιτρέποντας μεγαλύτερη γνώση και χρήση των αποτελεσμάτων από τις κυβερνητικές πολιτικές (Khlif & Achek, 2015). Στο πλαίσιο αυτό, μπορούν να αναφερθούν οι μελέτες των Riahi-Belkaoui (2004), Richardson (2006) και Gabor (2012).

Η μελέτη της Riahi-Belkaoui (2004), είναι μια καθοριστική μελέτη σχετικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της φοροδιαφυγής και είναι ίσως η πρώτη εμπειρική μελέτη (Khlif & Achek, 2015). Χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από τριάντα (30) χώρες, η μελέτη εξέτασε τη σχέση μεταξύ τεσσάρων καθοριστικών παραγόντων: το επίπεδο της οικονομικής ελευθερίας, το οικονομικό επίπεδο, το επίπεδο σοβαρότητας του εγκλήματος και η αποτελεσματικότητα του δικαίου ανταγωνισμού και της φοροδιαφυγής. Αποδείχθηκε βάση των αποτελεσμάτων ότι η διακρατική φοροδιαφυγή συσχετίζεται αρνητικά με την εθνική επιβολή.

Αντίθετα η μελέτη των Picur & Riahi-Belkaoui (2006) προχώρησε το έργο της Riahi-Belkaoui (2004) και ενσωμάτωσε την επιρροή δύο άλλων μεταβλητών, της γραφειοκρατίας και της διαφθοράς, στο συγκεκριμένο μοντέλο. Το μέγεθος του δείγματος ήταν τριάντα (30) χώρες και τα δεδομένα ήταν από το έτος 1996. Τα

αποτελέσματα δείχνουν ότι τα χαμηλά επίπεδα διαφθοράς συσχετίζονται θετικά με τη φορολογική συμμόρφωση.

Ο Richardson (2006), χρησιμοποιώντας ένα δείγμα 45 χωρών για τα έτη 2002 έως και 2004, με τις δέκα (10) ανεξάρτητες μεταβλητές: ηλικία, φύλο, εκπαίδευση, επίπεδο εισοδήματος, προέλευση εισοδήματος, οριακός φορολογικός συντελεστής, φορολογική δικαιοσύνη, πολυπλοκότητα, φοροεισπρακτική υπηρεσία και ηθική και εξαρτημένη μεταβλητή τη φοροδιαφυγή, ακολουθεί την ίδια λογική. Όσον αφορά τα αποτελέσματα, ο Richardson (2006) παρατηρεί ότι όσοι παράγοντες δεν είναι οικονομικοί έχουν τη μεγαλύτερη επίδραση στη φοροδιαφυγή. Εκ του αποτελέσματος, συνολικά παρατηρείται ότι οι ερευνητές έχουν επεκτείνει τις μελέτες τους, αλλά τα αποτελέσματα δεν είναι πανομοιότυπα (Russo, 2010). Επιπλέον, συνεχίζουν να υπάρχουν φορολογικά σκάνδαλα σε πολύ γνωστές πολυεθνικές εταιρείες. Παρά την ύπαρξη συστημάτων εταιρικής διακυβέρνησης, έχει αμφισβητηθεί ότι οι εταιρείες αυτές δεν καταβάλλουν τους φόρους που οφείλουν νομίμως (Dietsch & Rixen, 2016). Σύμφωνα με τους Gemmell & Hasseldine (2012), το θέμα αυτό έλαβε διεθνή προσοχή από τον ΟΟΣΑ το έτος 2016.

Η φορολογική διακυβέρνηση είναι ένα σύνολο από αρχές και βέλτιστες πρακτικές, ιδίως σε σχέση με τη φορολογία, που καθοδηγούν τη φορολογική διαχείριση και τον φορολογικό σχεδιασμό των επιχειρήσεων (Deloitte, 2015). Βάση της παραπάνω έννοιας, οι διεθνείς οργανισμοί και ορισμένες χώρες κατατάσσουν τη φορολογική διακυβέρνηση ως μέρος της εταιρικής διακυβέρνησης στα πλαίσια των πλαισίων τους. Συμπληρώνοντας αυτή την ιδέα, οι Loro Martinez κ.ά. (2019) θεωρούν τη φορολογική διακυβέρνηση ως ορθές πρακτικές φορολογικής διαχείρισης που συμπεριλαμβάνουν ένα νόμιμο φορολογικό σχεδιασμό και αντιπροσωπεύουν ένα σύνολο διαδικασιών εταιρικής διακυβέρνησης.

Δεδομένου ότι η φορολογική διακυβέρνηση αποτελεί ένα είδος εταιρικής διακυβέρνησης, θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι μελετάται χωριστά, καθώς οι δομές διακυβέρνησης πρέπει να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή όσον αφορά τη συμμόρφωση με τις φορολογικές πρακτικές που υιοθετούνται και τις φορολογικές στρατηγικές που επιλέγονται. Ωστόσο, αυτό είναι πιθανό να αποτελέσει μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για τις εταιρείες και τις κυβερνήσεις. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει επάρκεια στους γενικούς μηχανισμούς εταιρικής διακυβέρνησης για την αντιμετώπιση των φορολογικών πρακτικών, αν και η πρακτική τους σημασία έχει ήδη αναγνωρισθεί (Srinivasan & Kamala, 2009). Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι

τα εταιρικά σκάνδαλα (που σχετίζονται με φορολογικές πτυχές) εξέθεσαν αμφιβολίες σχετικά με τα υφιστάμενα μοντέλα εταιρικής διακυβέρνησης (Jo & Harjoto, 2011).

Εμπειρικά στοιχεία δείχνουν ότι η διοίκηση αντιστέκεται σε μεγάλο βαθμό στη γνωστοποίηση πληροφοριών που σχετίζονται με τη φορολογική διακυβέρνηση στους μετόχους και την κυβέρνηση, γεγονός που είναι αντίθετο με τη συνολική πολιτική που ακολουθείται με σκοπό τη διακυβέρνηση (Abdul Wahab, 2010). Η αντίσταση αυτή αναδεικνύει το συγκρουσιακό καθεστώς που υπάρχει μεταξύ επιχειρήσεων και κυβέρνησης.

Επίσης η εισαγωγή μηχανισμών ελέγχου που εφαρμόζονται από τους ίδιους τους φορολογούμενους, π.χ. φορολογική διακυβέρνηση, δεν επιλύει τη σύγκρουση μεταξύ κυβέρνησης και φορολογουμένων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ένα από τα κεντρικά στοιχεία για τον μετριασμό αυτής της σύγκρουσης φορέων είναι ο καθορισμός κανόνων των οποίων η εφαρμογή και η επιβολή εξαρτάται από τον φορέα, το υποκείμενο της εποπτείας και του ελέγχου. Σύμφωνα με τους Mappadang et al (2018), οι φορολογικές πρακτικές των εταιρειών δεν μπορούν να διαχωριστούν από την ύπαρξη μηχανισμών στο εσωτερικό τους, καθώς ένας από τους σημαντικότερους τύπους σύγκρουσης είναι με την κυβέρνηση, η οποία δικαιούται να λαμβάνει μέρος του πλούτου που παράγουν οι εταιρείες.

Από την άποψη αυτή, η εταιρική φορολογική διακυβέρνηση περιλαμβάνει διάφορα υποσύνολα συγκεκριμένων επιλογών πολιτικής (Garbarino, 2011), οι οποίες εφαρμόζονται μέσω αρχών και ορθών πρακτικών που λειτουργούν ως εργαλεία για τον μετριασμό των συγκρούσεων μεταξύ των κυβερνητικών φορολογικών φορέων και, ως εκ τούτου, της φοροδιαφυγής. Από την παραπάνω άποψη, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι αυτό διαφέρει από τη γενική συνιστώσα της εταιρικής διακυβέρνησης, καθώς μπορεί να υπάρχουν κενά σε αυτή τη διακυβέρνηση όσον αφορά τους φόρους (Boll & Brehm Johansen, 2018).

Η Deloitte (2015), δημοσίευσε ένα δελτίο τύπου που συνοψίζει τις πρακτικές αρκετών χωρών που έχουν ως στόχο πιο αποτελεσματικά καθεστάτα φορολογικής διακυβέρνησης, με χώρες όπως η Νέα Ζηλανδία, η Αυστραλία και το Ηνωμένο Βασίλειο να οργανώνουν προληπτικό φορολογικό σχεδιασμό από τις εταιρείες, ενώ εθελοντικοί κώδικες φορολογικής πρακτικής για τις εταιρείες παραθέτει παραδείγματα εταιρειών που επιδιώκουν να τις εισαγάγουν (Deloitte, 2015).

Η HJI Panayi (2018), αναφέρει εξηγώντας ότι, αναπτύσσοντας αρχές χρηστής φορολογικής διακυβέρνησης, οι διάφοροι φορείς διεθνώς και οι κυβερνήσεις

στοχεύουν στην υποστήριξη φορολογικών πολιτικών που καταπολεμούν τη φοροδιαφυγή. Σύμφωνα με αυτό, έχει αρχίσει να συνιστάται η εισαγωγή αρχών χρηστής φορολογικής διακυβέρνησης για διάφορες χώρες (HJI Panayi, 2018).

Ο Bedicks (2009), σημειώνει ότι οι πρακτικές αυτές αποσκοπούν στη μείωση πιθανών συγκρουσιακών συμφερόντων μεταξύ των παρόχων πόρων και των φορέων λήψης αποφάσεων. Συνεπώς, οι ορθές φορολογικές πρακτικές πρέπει να προκύψουν από τις κατευθυντήριες αρχές και να αποτελέσουν ένα σύνολο στοιχείων που είναι απαραίτητα για τη χρηστή φορολογική διακυβέρνηση. Η αποτελεσματική εφαρμογή αυτών των στοιχείων της φορολογικής διακυβέρνησης και η διάρθρωσή τους, θεωρείται ότι μετριάξει τις κύριες συγκρούσεις που μπορούν να δημιουργήσουν συμπεριφορά φοροαποφυγής. Σε αυτές περιλαμβάνονται η ευκαιριακή φορολογική διαχείριση από τη διοίκηση απουσία του διοικητικού συμβουλίου της εταιρείας (Gomes, 2016), στρατηγικές φοροαποφυγής με κοινά συμφέροντα μεταξύ των διευθυντών και του διοικητικού συμβουλίου της εταιρείας (Dietsch & Rixen, 2016), χαρακτηρίζεται νόμιμος αλλά επιθετικός φορολογικός σχεδιασμός που αυξάνει τον κίνδυνο της διοίκησης και συνεπώς είναι ανεπιθύμητος από τα ενδιαφερόμενα μέρη της εταιρείας συγκρούσεις που προκύπτουν από την υιοθέτηση του φορολογικού σχεδιασμού (Armstrong et al., 2012).

Η διακυβέρνηση αναστέλλει φορολογικές συμπεριφορές. Στην ευκαιριακή διαχείριση, παρέχεται βοήθεια στο διοικητικό συμβούλιο προκειμένου να ελέγχει τους διευθυντές και συγκεκριμένα στην περίπτωση της στρατηγικής που ακολουθείται για τη φοροδιαφυγή, παρέχονται πληροφορίες στις φορολογικές αρχές για τον έλεγχο και τη διερεύνηση, ενώ στην περίπτωση της επιθετικότητας, παρέχει επίσημη απάντηση και σαφή διάκριση μεταξύ φοροδιαφυγής, φορολογικής διαχείρισης και φορολογικής συμμόρφωσης. Με την καθοδήγηση, η φορολογική διακυβέρνηση λειτουργεί ως αντικίνητρο για τέτοιου είδους ενέργειες και στις τρεις περιπτώσεις. Παρατηρούμε ότι τα στοιχεία που υπάρχουν στη βιβλιογραφία αποδεικνύουν επομένως ότι οι οργανισμοί διαθέτουν λίγες διαδικασίες για τον εντοπισμό, τον έλεγχο και την αναφορά των φορολογικών συγκρούσεων (Deloitte, 2015), καθώς επίσης το κενό αυτό μπορεί να καλυφθεί μέσω της φορολογικής διακυβέρνησης.

Ο βαθμός στον οποίο η φοροδιαφυγή φτάνει σε εθνικό επίπεδο καθορίζεται συνήθως από τρεις παράγοντες. Ο πρώτος είναι το πόσο υψηλός είναι ο φορολογικός συντελεστής. Ο δεύτερος είναι αν υπάρχει κατάλληλο φορολογικό σύστημα για τον εντοπισμό και την τιμωρία της φοροδιαφυγής, και τέλος ο τρίτος αναφέρει το μέγεθος

της τιμωρίας, το επιβαλλόμενο πρόστιμο και το ύψος του. Αυτοί οι τρεις παράγοντες καθορίζουν αν διαπράττεται ή όχι φοροδιαφυγή. Για παράδειγμα, ένας υψηλότερος φορολογικός συντελεστής θα οδηγήσει σε φοροδιαφυγή, ενώ ένας χαμηλότερος συντελεστής δεν θα δημιουργήσει τέτοιο κίνητρο. Επίσης, αν οι κρατικοί μηχανισμοί είναι ισχυρότεροι και αποτελεσματικότεροι, θα δημιουργηθεί φόβος για την αποτροπή της φοροδιαφυγής (Γεωργακόπουλος, 2016).

Ενώ οι παραπάνω λόγοι είναι γενικοί και ισχύουν για το φαινόμενο της διεθνούς φοροδιαφυγής, στην περίπτωση της Ελλάδας υπάρχουν και άλλοι λόγοι. Μία από αυτές είναι ότι το φορολογικό σύστημα είναι πολύπλοκο και έχει πολλούς νόμους, γεγονός που οδηγεί σε άλλες αιτίες και διευκολύνει τη φοροδιαφυγή. Υπάρχουν επίσης πολλοί νόμοι και γραφειοκρατικές διαδικασίες, οι οποίες συχνά καταβάλλουν τους υπαλλήλους, καθώς δεν γνωρίζουν τι ισχύει και τι όχι. Δημιουργείται τόση ασάφεια που σε πολλές περιπτώσεις ούτε ο φορολογούμενος ούτε το προσωπικό της εφορίας ή των διοικητικών δομών μπορούν να αποσαφηνίσουν τι είναι νόμιμο και τι όχι (Γεωργακόπουλος, 2016).

Ένας άλλος λόγος για την αύξηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα είναι η συνεχής αύξηση των φόρων. Με μια μικρή ανασκόπηση παρατηρούμε ότι φόροι αυξάνονται συνεχώς, ιδίως για τα φυσικά πρόσωπα, καθώς δεν ισχύουν πλέον οι φοροαπαλλαγές, λόγω της κατάστασης κρίσης και των αναγκών εσόδων που έχει επιφέρει στο κράτος. Ένα άλλο πρόβλημα είναι η περίπτωση των αυτοαπασχολούμενων που πληρώνουν προκαταβολικά φόρους, οι οποίοι είναι επίσης πολύ υψηλοί. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, ότι πρέπει να πληρώσουν προκαταβολικά ένα μεγάλο ποσό για εισόδημα το οποίο δεν γνωρίζουν από πού θα προέλθει και πρέπει να περιμένουν έως και ένα χρόνο πριν τους επιστραφεί. Οι φόροι αυξήθηκαν επίσης με την προσθήκη του ΕΝΦΙΑ και την είσπραξη των αλληλέγγυων καταθέσεων. Ο ΦΠΑ ταυτόχρονα σε διάφορες υπηρεσίες και προϊόντα έχει αυξηθεί σημαντικά και επιβαρύνει σε μεγάλο βαθμό τον φορολογούμενο (Γεωργακόπουλος, 2016).

Ακόμη ένας βασικός λόγος για την αύξηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα είναι η μη ύπαρξη πολιτικής βούλησης, η οποία θα είχε ως στόχο να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο αυτό, καθώς επίσης δεν υπάρχει επαρκής μηχανισμός για την αντιμετώπισή του. Η μηχανοργάνωση έχει μείνει πολύ πίσω στην Ελλάδα και τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει βήματα προς αυτή την κατεύθυνση. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι Έλληνες φορολογούμενοι μπορούν να υποβάλλουν ηλεκτρονικά μόνο από το 2013, ενώ για ορισμένες άλλες διαδικασίες, οι φορολογικές δηλώσεις μπορούν να

υποβληθούν μόνο με φυσική παρουσία. Το γεγονός ότι τα πληροφοριακά συστήματα δεν είναι διασυνδεδεμένα και δεν ενημερώνονται επαρκώς καθιστά επίσης δύσκολο τον εντοπισμό των φοροφυγάδων (Γεωργακόπουλος, 2016). Οι στρεβλώσεις της ελληνικής οικονομίας και η ελληνική κουλτούρα που υπάρχει όσον αφορά τη φορολογική συμπεριφορά συμβάλλουν επίσης στη φοροδιαφυγή (Γεωργακόπουλος, 2016).

2.3 Φοροδιαφυγή φυσικών προσώπων

Στην Ελλάδα, η πλειονότητα της φοροδιαφυγής έχει σχέση με φυσικά πρόσωπα και κυρίως με ελεύθερους επαγγελματίες. Η Ελλάδα έχει πολύ υψηλό ποσοστό αυτοαπασχόλησης σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, περίπου το 58,6% δεν δηλώνει το εισόδημά του στις φορολογικές αρχές, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό μεταξύ των εργαζομένων φτάνει το 1% (Γεωργακόπουλος, 2016).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ποσοτική εκτίμηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

3.1 Εμπειρική διερεύνηση της φοροδιαφυγής σε άλλες χώρες της Ε.Ε

Η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα για αρκετές χώρες σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς η ανάπτυξη της οικονομίας παρεμποδίζεται σοβαρά από τη μείωση των κρατικών εσόδων λόγω της μη απόδοσης των φορολογικών εσόδων από τους πολίτες (Picur & Riahi-Belkaoui, 2006). Επιπλέον, η φοροδιαφυγή, πέραν από τις φορολογικές αρχές και το έργο των κυβερνήσεων, επηρεάζει και τους ίδιους τους φορολογούμενους μιας χώρας, καθώς μπορεί να μείνουν χωρίς τις απαραίτητες διοικητικές υπηρεσίες (Turner, 2010), με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η καθημερινότητα των ανθρώπων και η κοινωνική τους ευημερία (Russo, 2010).

Οι κοινωνικές συνέπειες της φοροδιαφυγής, έχουν οδηγήσει σε έρευνες που συμβάλλουν στην κατανόηση με απώτερο σκοπό τη μείωση του εν λόγω προβλήματος. Ο Kirchler (2007), προσθέτει ότι λόγω της πολυπλοκότητας της ερμηνείας και της επεξήγησης της φοροδιαφυγής, η ίδια αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος για την έρευνα των κοινωνικών επιστημών.

Οι Crocker & Slemrod (2005), εξηγούν ότι πριν ακόμη βρεθούν και προταθούν διάφορες λύσεις για το πρόβλημα της φοροδιαφυγής, κρίνεται απαραίτητο και σημαντικό να κατανοηθούν οι θεωρητικοί μηχανισμοί που καθορίζουν το φαινόμενο

και στη συνέχεια να βρεθούν πιθανοί παράγοντες που μπορούν να το μειώσουν. Η φοροδιαφυγή δεν είναι ένα απλό φαινόμενο, διότι έχει ποικιλία θεωρητικών προσεγγίσεων θεωρητικές (Khlif & Achek, 2015), όπως μεταξύ άλλων, την οικονομική θεωρία και τη θεωρία των επιχειρήσεων, οι οποίες, σε υποθετική βάση, βοηθούν στην κατανόηση της εμφάνισής της (Kaplan et al, 1986).

Υποθέτοντας λοιπόν ότι, η φοροδιαφυγή προέρχεται από τον δράστη, είναι δυνατόν να προσδιοριστεί και να ελεγχθεί ποιοι παράγοντες επηρεάζουν το συγκεκριμένο φαινόμενο. Κατά την έρευνα του φαινομένου της φοροδιαφυγής, έχουν αποκαλυφθεί διάφοροι παράγοντες όπως για παράδειγμα υποκειμενικοί, αντικειμενικοί, οικονομικοί και μη, οι οποίοι συνδέονται μεταξύ τους και είναι αλληλοεξαρτώμενοι (Wallchesutzky, 1984). Στο πλαίσιο αυτό, οι Jackson & Milliron (1986), ανέφεραν ότι η ύπαρξη της φοροδιαφυγής σχετίζεται με παράγοντες που αναφέρονται ως προσδιοριστικοί, σύμφωνα με τις σχέσεις αυτών και οι οποίες διερευνήθηκαν σε προγενέστερες μελέτες.

Πέραν των παραδοσιακών στοιχείων για τα οποία γίνεται αναφορά, υπάρχουν και νεότερες έρευνες που έχουν ασχοληθεί και με άλλους παράγοντες που καθορίζουν το φαινόμενο της φοροδιαφυγής (Armstrong et al. 2015). Ένας από αυτούς είναι η εταιρική διακυβέρνηση, η οποία θεωρείται παράγοντας που μειώνει τις διενέξεις με πληρεξούσιους αντιπροσώπους, μεταξύ άλλων και από φορολογική άποψη (Desai & Dharmapala, 2006). Υπό αυτή την έννοια, η διεθνής βιβλιογραφία είναι σημαντική για να εντοπιστούν οι πτυχές της εταιρικής διακυβέρνησης που μπορούν να αλληλοεπιδράσουν με τις φορολογικές πρακτικές (Martinez, 2017). Παράδειγμα αποτελεί η μελέτη των Desai κ.ά. (2007), όπου αποδεικνύεται ότι, σε εθνικό επίπεδο, οι υψηλότεροι φορολογικοί συντελεστές οδηγούν σε μεγαλύτερη απόκλιση όταν η φορολογική διακυβέρνηση και όχι μόνο, είναι περιορισμένη.

Σε μια άλλη προσέγγιση των Minnick & Noga (2010), διαπιστώθηκαν πολύ λίγα στοιχεία για τη σχέση μεταξύ της φοροδιαφυγής και της εταιρικής διακυβέρνησης, καθώς υπάρχουν συγκεκριμένες πτυχές της δεύτερης, οι οποίες δεν μπορούν να καλυφθούν από το σύστημα διακυβέρνησης. Η μελέτη βρίσκει παρόμοια αποτελέσματα με αυτά που έχει βρεθεί σε αντίστοιχη μελέτη των Rego & Wilson (2012). Διάφορα φορολογικά σκάνδαλα γνωστών εταιρειών όπως οι αλυσίδες Starbucks, Apple, και άλλες (Dietsch & Rixen, 2016), ενθαρρύνουν το γεγονός ότι η σχέση μεταξύ εταιρικής διακυβέρνησης και φοροδιαφυγής δεν είναι τόσο σαφής στη

διαθέσιμη βιβλιογραφία και δεν έχει ακόμη διερευνηθεί σε επίπεδο χώρας (Owens, 2015).

Η αναγνώριση της πτυχής ότι, η εταιρική διακυβέρνηση γενικά δεν είναι σε θέση να μειώσει τις φορολογικές αποκλίσεις, οδήγησε στην εμφάνιση της έννοιας της φορολογικής διακυβέρνησης ως μέρος του συνόλου της εταιρικής διακυβέρνησης και στην ενσωμάτωσή της στο οργανωτικό πλαίσιο ως τέτοιο. Η φορολογική διακυβέρνηση ενθαρρύνεται από διεθνείς οργανισμούς όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και τίθεται σε εφαρμογή από εταιρείες που έχουν ενστερνιστεί στοιχεία των φορολογικών αρχών και των βέλτιστων πρακτικών. Η ύπαρξη μιας διακυβέρνησης, η οποία σχετίζεται με τη λήψη φορολογικών αποφάσεων, αποσκοπεί στη μείωση των αποκλίσεων και στην άμβλυνση της σύγκρουσης μεταξύ των φορολογουμένων και της κυβέρνησης, η οποία στη συνέχεια μπορεί να επηρεάσει το επίπεδο της φοροδιαφυγής που παρατηρείται σε εθνικό επίπεδο (HJI Panayi, 2018).

Επομένως, είναι εφικτό σε θεωρητικό πλαίσιο να υπάρξει έλεγχος στον αντίκτυπο της φορολογικής διακυβέρνησης στη φοροδιαφυγή. Πράγματι, η εισαγωγή της φορολογικής διακυβέρνησης ενθαρρύνεται από τους διεθνείς οργανισμούς. Παρόλα αυτά, για να δοθεί έμφαση στην αποτελεσματική αλληλεπίδραση μεταξύ του συγκεκριμένου τύπου διακυβέρνησης και της φοροδιαφυγής, οι εν λόγω πρακτικές δεν έχουν ακόμη συμπεριληφθεί στη διεθνή βιβλιογραφία ως εν δυνάμει προσδιοριστικός παράγοντας για την ανάλυση της φοροδιαφυγής (Eskelinen & Ylönen, 2017).

Επιπλέον, όσον αφορά το ρόλο της φορολογίας, έχει παρατηρηθεί ότι συχνά παραγκωνίζεται, τόσο στις στρατηγικές που ακολουθούν οι επιχειρήσεις όσο και στην επέκταση των κρατικών δυνατοτήτων, γι' αυτό και οι πρόσφατες έρευνες παραμένουν αφηρημένες και σε θεωρητική βάση (Prichard, 2010). Οι εμπειρικές μελέτες, δεν παρέχουν οδηγίες σχετικά με τις βέλτιστες πρακτικές που μπορούν να ακολουθηθούν για την προώθηση ακόμη περισσότερο της φορολογικής διακυβέρνησης (Srinivasan & Kamala, 2009), ενώ ο περιορισμένος αριθμός ερευνών που είναι διαθέσιμες για τη φοροδιαφυγή, έχει μειώσει τη δυνατότητα να εντοπιστούν άλλοι καθοριστικοί παράγοντες (Khlif & Achek, 2015).

Η φοροδιαφυγή είναι μη σύννομη, οπότε είναι λογικό όσοι εμπλέκονται σε αυτήν προσπαθούν να την αποκρύψουν. Συνεπώς, αυτό δημιουργεί σημαντικές δυσκολίες στη μέτρηση της φοροδιαφυγής ως φαινομένου. Ωστόσο, το γεγονός ότι, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις που υπάρχουν διαθέσιμες, η φοροδιαφυγή κατέχει υψηλή

θέση στη συνολική οικονομική δραστηριότητα υπογραμμίζοντας παράλληλα το πόσο σημαντική είναι η μέτρησή της. Τα έσοδα που χάνονται λόγω της φοροδιαφυγής, αναδεικνύουν το πόσο σημαντικό είναι να αναπτυχθεί μια θεωρία για τη φοροδιαφυγή, η οποία να χρησιμοποιηθεί για τον σχεδιασμό φορολογικών συστημάτων σε μια εθνική οικονομία, τα οποία ελαχιστοποιούν τη φοροδιαφυγή, διασφαλίζουν ότι οι πολιτικές είναι βέλτιστες και ενώ είναι υπαρκτό το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, η οποία είναι ουσιαστικά η μη δήλωση φορολογητέων δραστηριοτήτων. Η φοροδιαφυγή πρέπει να διαχωρίζεται ως έννοια από τη φοροαποφυγή. Η φοροαποφυγή ως έννοια, είναι η αναδιοργάνωση των οικονομικών δραστηριοτήτων με σκοπό τη χαμηλότερη καταβολή φόρων και ενδεχομένως να υπάρξει κάποιο κόστος. Η φοροδιαφυγή είναι νόμιμη, αλλά δεν συμβαίνει το ίδιο με την φοροαποφυγή. Η διάκριση δεν είναι τόσο σαφής, καθώς τα συστήματα φοροαποφυγής συχνά πρέπει να προσφύγουν στο δικαστικό μηχανισμό για να διευκρινιστεί η νομιμότητά τους. Δεύτερον, οι όροι «μαύρη οικονομία» και παραοικονομία, αναφέρονται στο σύνολο των δραστηριοτήτων μιας οικονομίας για τις οποίες πραγματοποιούνται πληρωμές, αλλά δεν δηλώνονται στις επίσημες φορολογικές αρχές. Ο τομέας αυτός περιλαμβάνει παράνομες μη μετρήσιμες δραστηριότητες. Σε αυτές, προστίθενται τα εισοδήματα που είναι νόμιμα αλλά αδήλωτα από φοροδιαφυγή. Έτσι, είναι σαφές ότι υπάρχουν πολλά ζητήματα σχετικά με το πώς κατανέμεται η οικονομική δραστηριότητα μεταξύ της τυπικής και της άτυπης οικονομίας. Ένα βασικό πρόβλημα με τη μέτρηση της φοροδιαφυγής είναι ότι η παρανομία της δημιουργεί κίνητρο για τα άτομα να αποκρύψουν τις δραστηριότητές τους. Επιπλέον, από τη φύση της η φοροδιαφυγή, δεν εμφανίζεται στις επίσημες στατιστικές αναλύσεις, γεγονός που ερμηνεύεται ότι η έκτασή της δεν μπορεί να μετρηθεί άμεσα και πρέπει το συμπέρασμα να εξαχθεί από οικονομικές μεταβλητές μέσω της παρατήρησης (Hindricks & Myles, 2013).

Στην Ευρώπη, το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, δεν είναι εφικτό να μετρηθεί με ακρίβεια, διότι δεν είναι ορατή, αλλά αντίθετα μπορεί να εκτιμηθεί. Η φοροδιαφυγή των φυσικών προσώπων στην Ελλάδα εκτιμάται ότι κυμαίνεται μεταξύ του 1,9% και 4,7% του ετήσιου εγχώριου ΑΕΠ. Σε ετήσια βάση, η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα εκτιμάται ότι φτάνει τα 16 δισεκατομμύρια ευρώ (Γεωργακόπουλος, 2016). Τα περιουσιακά στοιχεία που κατέχουν οι Ευρωπαίοι πολίτες σε φορολογικούς παραδείσους εκτιμώνται σε 1,6 τρισεκατομμύρια δολάρια κατά την περίοδο των ετών 2001 και 2016, σημειώνοντας μείωση και καταλήγοντας σε 9,7% το έτος 2016. Ωστόσο, η μείωση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ένδειξη του αντίκτυπου από την

EUSD του έτους 2005. Ο υπεράκτιος πλούτος της ΕΕ αυξήθηκε και πάλι κατά το έτος 2011, αγγίζοντας το 9,7% του ΑΕΠ της Ε.Ε. και το 20,5% του συνολικού πλούτου που υπάρχει στους φορολογικούς παραδείσους κατά το έτος 2016 (European Commission, 2019).

Η αύξηση του υπεράκτιου πλούτου παγκοσμίως κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 2010 και 2016, προήλθε κατά κύριο λόγο από χώρες εκτός ΟΟΣΑ. Αξιοσημείωτη είναι, η ταχεία αύξηση της οικονομίας της Κίνας, με τον υπεράκτιο πλούτο των Κινέζων να αυξάνεται την περίοδο 2001 έως 2016 είκοσι ένα (21) φορές περισσότερο. Ενώ η Κίνα, την τελευταία περίοδο του έτους 2016 είχε στην κατοχή τον μεγαλύτερο υπεράκτιο περιουσιακό πλούτο, αλλά το αποτέλεσμα αυτό συνέβη λόγω της ανάδειξης του Χονγκ Κονγκ σε σημαντικό εμπορικό διαμετακομιστικό κέντρο και όχι απαραίτητα λόγω μη συμμορφούμενης συμπεριφοράς (European Commission, 2019).

Οι εκτιμήσεις για τον υπεράκτιο πλούτο που κατέχουν οι Ευρωπαίοι πολίτες αυξήθηκαν μεταξύ των ετών 2004 και 2006. Το έτος 2004, το 34,5% του συνολικού πλούτου τους ήταν υπεράκτιος, ενώ το 2006, το ποσοστό αυτό είχε αυξηθεί σε 43,5% και το 2007, το ποσοστό αυτό είχε αυξηθεί σε 43,5%. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τα έμμεσα αγαθά των «υπεράκτιων κατοίκων» των ΗΠΑ και της Κίνας δεν μεταβλήθηκαν την περίοδο μεταξύ των ετών 2004 και 2006. Τα γεγονότα αυτά, έχουν άμεση σχέση με το ότι η EUSD αύξησε το έμμεσο μερίδιο του υπεράκτιου πλούτου που κατέχουν οι κάτοικοι της ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019). Ως ποσοστά του ΑΕΠ, η κατάταξη παρουσιάζει σημαντική ετερογένεια. Τα κράτη μέλη με τον μεγαλύτερο υπεράκτιο πλούτο σε όρους ΑΕΠ είναι η Κύπρος, η Μάλτα, η Πορτογαλία και η Ελλάδα, οι οποίες βρίσκονται πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ-28 και πάνω από το 20% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο. Το έτος 2016 η Δανία, η Φινλανδία, η Σουηδία και η Σλοβακία έχουν εκτιμώμενο υπεράκτιο πλούτο κάτω του 5% του ΑΕΠ (European Commission, 2019), ενώ τα χαμένα ετήσια έσοδα ανήλθαν κατά μέσο όρο σε 46 δισεκατομμύρια ευρώ. Οι εκτιμήσεις αυτές, όπως προαναφέρθηκε, προϋποθέτουν ένα ποσοστό μη συμμόρφωσης 75% (European Commission, 2019).

Οι απώλειες κρατικών εσόδων παγκοσμίως εκτιμώνται σε εκατόν εξήντα τρία (163) δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Αυτό αντιστοιχεί περίπου στο 1% των συνολικών εσόδων που εισέπραξαν οι κυβερνήσεις παγκόσμια κλίμακα το έτος 2016. Το συνολικό αυτό ποσό αποκρύπτει σημαντική ετερογένεια. Αρχικά, κάποιες εθνικές οικονομίες επηρεάζονται περισσότερο και άλλες λιγότερο από την παγκόσμια φοροδιαφυγή σε σχέση με άλλες. Η Ευρώπη έχει τη μεγαλύτερη μείωση των

φορολογικών εσόδων, ήτοι 58 δις. δολάρια ΗΠΑ. Ωστόσο, τα υπεράκτια χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία που κατέχουν οι Ευρωπαίοι αντιπροσωπεύουν μόνο το 11% των συνολικών καθαρών περιουσιακών στοιχείων. Οι ΗΠΑ παρουσιάζουν ποσοστό 4% ως προς τον διαθέσιμο υπεράκτιο πλούτο τους με σχετική φοροαποφυγή 31 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Το ποσοστό αυτό είναι υψηλότερο στις αναπτυσσόμενες χώρες. Στην Αφρική για παράδειγμα, το ποσοστό αυτό είναι 44%, που σημαίνει ότι η φοροδιαφυγή ανέρχεται σε 58 δισεκατομμύρια δολάρια. Ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό φοροδιαφυγής καταγράφεται στις χώρες του Κόλπου και συγκεκριμένα 58%, αλλά η φοροδιαφυγή είναι ασήμαντη σε αυτές τις χώρες, καθώς έχουν ελάχιστο ή καθόλου φόρο στο εισόδημα (European Commission, 2019).

Δεύτερον, από τη φοροδιαφυγή έχουν κέρδος αποκλειστικά οι πλούσιοι. Το μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας φοροδιαφυγής αποδίδεται στους πλούσιους σε ποσοστό 0,1%. Στις ΗΠΑ, το 0,1% πλήρωσε 210 δισεκατομμύρια δολάρια σε φόρους το 2016. Ως εκ τούτου, το προαναφερθέν εκτιμώμενο ποσό της φοροδιαφυγής στις ΗΠΑ είναι 31 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Μια μελέτη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου το έτος 2018, καταγράφει τα εισοδήματα, τις κληρονομίες και τα διαφυγόντα φορολογικά έσοδα των πλουσίων, δείχνοντας με αυτό τον τρόπο ότι το μέσο φορολογικό κενό είναι λίγο πάνω από το 0,1% του ΑΕΠ, το οποίο περιλαμβάνει 0,24% στις ανεπτυγμένες χώρες, 0,13% στις αναδυόμενες χώρες και 0,07% στις αναπτυσσόμενες χώρες με χαμηλό συνολικό εισόδημα. Στις 178 χώρες, το παγκόσμιο μέσο φορολογικό κενό του 0,1% του ΑΕΠ είναι 0,2% του ΑΕΠ, το οποίο υπολογίζεται κατά μέσο όρο (European Commission, 2019).

3.2 Διερεύνηση της παραοικονομίας στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

Η παραοικονομία είναι μια έννοια που αναφέρεται στις οικονομικές συναλλαγές, οι οποίες δεν δηλώνονται στις φορολογικές αρχές ενός κράτους. Όσον αφορά την έννοια της παραοικονομίας, αυτή δεν συσχετίζεται με τη φοροδιαφυγή. Στην Ελλάδα, το μεγαλύτερο ποσοστό της παραοικονομίας οφείλεται στο γεγονός ότι δεν δηλώνεται η εργασία στις επίσημες κρατικές αρχές. Η αδήλωτη εργασία έγινε ακόμη πιο έντονη κατά την περίοδο της κρίσης. Συγκεκριμένα, από το έτος 2010, η Επιθεώρηση Εργασίας εντόπισε είκοσι πέντε χιλιάδες (25.000) εργαζόμενους οι οποίοι δεν είχαν δηλωθεί στις αρχές και το ποσοστό αυτό έφτασε το 40,5% το έτος 2013. Επιπλέον, πολλοί εργαζόμενοι διαπιστώθηκε ότι ήταν είναι αδήλωτοι από δική τους

επιλογή. Το μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα είναι περίπου πέντε ποσοστιαίες μονάδες πάνω από τον μέσο όρο της Ε.Ε. Το έτος 2015, η παραοικονομία στην Ελλάδα έφτασε περίπου τα σαράντα δισεκατομμύρια (40), που αντιστοιχεί περίπου στο 22,4% του εγχώριου ΑΕΠ (Γεωργακόπουλος, 2016).

Το έτος 2020, η πανδημία του κορονοϊού οδήγησε σε διακοπές λειτουργίας πολλές επιχειρήσεις παγκοσμίως αλλά και σε όλες σχεδόν τις χώρες της ΕΕ. Συνεπώς, σημαντικό ρόλο στη διακοπή λειτουργίας των επιχειρήσεων αυτών έπαιξε η σημαντική αύξηση του μεγέθους της παραοικονομίας κατά μέσο όρο 17,9% επί του ΑΕΠ στις 28 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκριτικά με το έτος 2019, αυτή η μέση αύξηση, ήταν η υψηλότερη αύξηση των τελευταίων 20 ετών. Σε αυτές τις υφέσεις, το ΑΕΠ συρρικνώνεται, η ανεργία αυξάνεται, όπου και τα δύο συμβάλλουν ως παράγοντες στην αύξηση της παραοικονομίας. Είναι εύλογο το γεγονός ότι, κατά τη διάρκεια των οικονομικών υφέσεων, οι άνθρωποι προσπαθούν να αντισταθμίσουν τα μειωμένα εισοδήματά τους με την αυξημένη παραοικονομική δραστηριότητα (European Parliament, 2022).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Προτάσεις για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής

4.1 Προτάσεις σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο

Ο βαθμός οργάνωσης της φορολογικής συμβουλευτικής υπηρεσίας, η ποιότητα του φορολογικού μηχανισμού, το σύστημα που χρησιμοποιείται για τη βεβαίωση και την είσπραξη των φόρων, η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος και ο βαθμός με τον οποίο οργανώνονται οι οικονομικές μονάδες, παίζουν κύριο ρόλο στον τρόπο βάσει του οποίου οι φορολογικές αρχές αντιμετωπίζουν ορθά την φοροδιαφυγή των φορολογουμένων. Αν οι φορολογούμενοι θεωρούν ότι το κράτος είναι ικανό να αντιμετωπίσει τη φοροδιαφυγή, η κίνησή τους να ωθηθούν σε τέτοιες ενέργειες θα περιοριστεί. Βέβαια, η φοροδιαφυγή είναι ανέφικτο να εξαφανιστεί οριστικά από την ελληνική οικονομία. Παρόλα αυτά, έχουν γίνει πολλές προτάσεις για την αντιμετώπιση του ζητήματος (Vousinas, 2017).

Τακτικοί έλεγχοι φυσικών προσώπων και εταιρειών. Οι συγκεκριμένοι έλεγχοι είναι απαραίτητο να είναι τυχαίοι, στηριζόμενοι στο προφίλ του φοροφυγά. Οι έλεγχοι με βάση το προφίλ θα εστιάζουν σε πρόσωπα και επιχειρήσεις που έχουν πολλές πιθανότητες να φοροδιαφύγουν. Από την άλλη, η διενέργεια ελέγχων σε πρόσωπα και εταιρείες που δεν ανήκουν στις προαναφερθέντες κατηγορίες θα πραγματοποιούνται τυχαίο τρόπο. Συνεπώς, η φοροδιαφυγή θα παρακολουθείται

τακτικά, έτσι ώστε να γίνεται λήψη των απαραίτητων μέτρων κάθε φορά (Vousinas, 2017).

Αυτόματη διασταύρωση των αποδείξεων και των σχετικών εγγράφων. Προκειμένου να ενδυναμωθεί ο ρόλος που έχουν τα έσοδα στην αύξηση των συνολικών φορολογικών εισπράξεων, μπορεί να διερευνηθεί η δυνατότητα αύξησης των φορολογικών πιστώσεων για συγκεκριμένες δαπάνες, παρά τη μείωση των φορολογικών εσόδων. Ως αποτέλεσμα, σημειώνεται ότι η στάση των φορολογουμένων έχει αλλάξει και θεωρείται πλέον δεδομένο ότι πρέπει να εκδίδονται αποδείξεις για οποιαδήποτε υπηρεσία. Το 1993, η Ευρωπαϊκή Ένωση, πρότεινε το σύστημα VIES, προκειμένου να προστατευθούν τα κράτη μέλη και να αντιμετωπίσει περιπτώσεις φοροδιαφυγής, μέσω της ορθής καταγραφής του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ). Ειδικότερα, το συγκεκριμένο τεχνικό σύστημα, ελέγχει το αν υπάρχει τραπεζικό παραστατικό είσπραξης ή πληρωμής. Εάν δεν υπάρχει τέτοια τεκμηρίωση και η επιχείρηση ισχυρίζεται ότι προέβη σύννομα σε συναλλαγές, τότε θεωρείται ύποπτη για περαιτέρω διερεύνηση (Vousinas, 2017).

Επαγγελματικοί λογαριασμοί. Τον Ιανουάριο του 2011 αποφασίστηκε ότι όλων των ειδών οι συναλλαγές μεταξύ ιδιωτών και επιχειρήσεων, πρέπει να διεξάγονται μέσω εμπορικών τραπεζικών λογαριασμών. Βέβαια, το μέτρο αυτό δεν εφαρμόστηκε άμεσα, αλλά καταβλήθηκαν σημαντικές προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση από το έτος 2011 και μετέπειτα (Vousinas, 2017).

Ηλεκτρονική τιμολόγηση και πιστοποίηση υπογραφής. Μαζί με την εταιρική λογιστική, ένα άλλο μέτρο, το οποίο οδεύει σε σωστή κατεύθυνση, είναι η ηλεκτρονική τιμολόγηση και η πιστοποίηση της ηλεκτρονικής υπογραφής, όπου τίθενται σε εφαρμογή από εταιρεία προς εταιρεία και από εταιρεία προς ιδιώτη (Vousinas, 2017).

Αναδιοργάνωση των φορολογικών υπηρεσιών. Ο τομέας αυτός απαιτεί τη δημιουργία ειδικών υπηρεσιών που θα χρησιμοποιούν δεδομένα και πληροφορίες που συγκεντρώνονται από διάφορες περιοχές για τον έλεγχο των φυσικών προσώπων που κατέχουν υψηλό εισόδημα. Αποστολή της ειδικής αυτής υπηρεσίας είναι η έρευνα, ο εντοπισμός και η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στον κλάδο των παράνομων συναλλαγών, σε συνεργασία με άλλους φορείς (Vousinas, 2017).

Εκπαίδευση. Ο τομέας της εκπαίδευσης είναι σημαντικό να μεταρρυθμιστεί σε όλες τις βαθμίδες της, καθώς οι ηθικές αρχές θα πρέπει να διδάσκονται και να γίνονται γνωστές από την αρχή των μαθησιακών δραστηριοτήτων, προκειμένου να γνωρίζει

κανείς από μικρή ηλικία για το πώς θα ενεργούν ως επιχειρηματίες και εργαζόμενοι στο μέλλον με απώτερο σκοπό να αυξηθεί η οικονομική συνείδηση (Vousinas, 2017).

Ενεργοί πολίτες. Κάθε πολίτης θα πρέπει να είναι ενεργός, αλλά ταυτόχρονα πρέπει να τροποποιηθούν οι νόμοι της χώρας και να βελτιωθεί η δημόσια διοίκηση ως προς τις αρνητικές και δύστροπες πτυχές από τις οποίες διακατέχεται (Vousinas, 2017).

Απλούστευση της νομοθεσίας. Το μέτρο αυτό έχει σκοπό την παροχή πιο απλουστευμένης νομοθεσίας, η οποία θα είναι κατανοητή από όλους, ανεξάρτητα από την ηλικία τους. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να ενδυναμωθεί η τεχνική υποστήριξη από τα αρμόδια πληροφοριακά συστήματα, όπως το TAXIS, και να εφαρμοστεί συνεχής έλεγχος και διασταύρωση των φορολογικών δεδομένων, ώστε να καταπολεμηθεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής (Vousinas, 2017).

Ενίσχυση της διαφάνειας. Υπάρχει επίσης η ανάγκη να υλοποιηθούν στοχευμένες δημοσιονομικές πολιτικές, οι οποίες θα εξασφαλίζουν και θα διασφαλίζουν ότι οι φόροι που καταβάλλουν οι πολίτες στο κράτος διανέμονται ορθολογικά και ότι οι κρατικές δαπάνες του κράτους μειώνονται. Έτσι, θα μειωθεί η φοροδιαφυγή και θα αυξηθεί η εμπιστοσύνη του κάθε πολίτη προς το κράτος. Μόνο όταν κάθε πολίτης ενός κράτους καταβάλλει τον φόρο που απαιτείται και όταν τα χρήματα αυτά δαπανώνται με σωστό επενδυτικό τρόπο από το κράτος και ικανοποιούνται σημαντικές δημόσιες ανάγκες, οι φορολογούμενοι θα γνωρίζουν ότι, η κοινωνία στην οποία ζουν ευημερεί και θα εμπιστεύονται το κράτος. Κατ' ουσίαν η καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης στους πολίτες αποτελεί ένα σημαντικό κίνητρο για αυτούς, προκειμένου να πληρώνουν αυτά που οφείλουν στο κράτος και έτσι να μειώνεται ή ακόμη και να εξαλείφεται η φοροδιαφυγή (Vousinas, 2017).

4.2 Προτάσεις σε μακροπρόθεσμο επίπεδο

Η ελληνική κυβέρνηση έχει προτείνει ανά περιόδους, διάφορα μέτρα για την ανεύρεση ορθών τρόπων αντιμετώπισης της παραοικονομίας. Ορισμένες από αυτές τις προτάσεις έχουν εφαρμοστεί, αλλά πολλές άλλες έχουν σταματήσει και δεν εφαρμόστηκαν ποτέ. Τα σημαντικότερα από αυτά τα μέτρα παρατίθενται ως ακολούθως:

Κίνητρα για εθελοντική συμμόρφωση. Τα τελευταία χρόνια, οι φορολογικές αρχές παγκοσμίως έχουν ενστερνιστεί διάφορες στρατηγικές που σκοπεύουν στην αύξηση και τον εξορθολογισμό της ευαισθητοποίησης των φορολογουμένων σε θέματα εξοικονόμησης φόρων. Οι στρατηγικές αυτές, περιλαμβάνουν τη συνεχή βελτίωση της

εθελοντικής συμμόρφωσης των φορολογουμένων με τις φορολογικές αρχές. Με τον τρόπο αυτό, το κόστος των φορολογικών ελέγχων μπορεί να μειωθεί περιοδικά και να αποκαλυφθούν παραβάσεις-παρατυπίες από τους ίδιους τους φορολογούμενους (Vousinas, 2017).

Ρύθμιση για νέους επιχειρηματίες. Οι φορολογικές αρχές πρέπει να οικοδομήσουν την αμοιβαία εμπιστοσύνη με τους φορολογούμενους και ιδιαίτερα με τους νέους επιχειρηματίες, διότι η ειδική μεταχείριση των νέων επιχειρηματιών μέσω της κατάρτισης έχει ορισμένα αποτελέσματα, όπως η αύξηση της εθελοντικής συμμόρφωσης με τους κανόνες των φορολογικών αρχών (Vousinas, 2017).

Κίνητρα για την αποκάλυψη παραβατικών φορολογικών συμπεριφορών. Κρίνεται απαραίτητο να υπάρξουν κάποια κίνητρα για κάθε φορολογούμενο, όπως η αποκάλυψη περιπτώσεων όπου θα πρέπει να υπάρχουν αποδείξεις πραγματικής συμπεριφοράς. Με αυτό τον τρόπο, ο φορολογούμενος θα απαλλάσσεται από πρόστιμα και κυρώσεις (Vousinas, 2017).

Εκπτώσεις δαπανών του εισοδήματος των φορολογουμένων. Οι εκπτώσεις ή οι απαλλαγές που προβλέπονται από τον νόμο για τους φορολογούμενους είναι απαραίτητο να μην συγκαλύπτονται, ώστε τόσο οι φορολογούμενοι όσο και το κράτος να δημιουργήσουν αμοιβαία εμπιστοσύνη (Βουζίνας, 2017).

Δίκαιη φορολογική επιβάρυνση. Το φορολογικό σύστημα πρέπει να το χαρακτηρίζει η δικαιοσύνη και η φορολογική επιβάρυνση να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα της οικονομίας (Vousinas, 2017).

Μηχανισμοί ελέγχου και συχνοί έλεγχοι. Η ενίσχυση των μηχανισμών ελέγχου και οι συχνοί έλεγχοι είναι απαραίτητα για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής (Vousinas, 2017).

Εκπαίδευση. Η εκπαίδευση σε θέματα φοροδιαφυγής, φορολογίας και εννοιών όπως η παραοικονομία θα μπορούσαν να είναι διαθέσιμα στην εκπαίδευση ή να συμπεριλαμβάνονταν στις ακολουθούμενες εκπαιδευτικές πολιτικές με απώτερο σκοπό την απόκτηση φορολογικής συνείδησης στους πολίτες ενός κράτους (Vousinas, 2017).

Απλούστευση της νομοθεσίας. Η απλοποίηση της νομοθεσίας θα πρέπει να αποτελεί πρωτεύοντα στόχο, ώστε οι επιχειρήσεις να γνωρίζουν με σαφήνεια τις φορολογικές τους υποχρεώσεις προκειμένου να αποφεύγονται για αυτές οι διοικητικές και οι ποινικές κυρώσεις (Vousinas, 2017).

Βελτίωση της παραγωγικότητας. Για να αυξηθεί η παραγωγικότητα ενός εφοριακού υπαλλήλου, ο οποίος ασκεί τα καθήκοντά του στο δημόσιο τομέα κρίνεται

απαραίτητο όχι μόνο να βελτιωθούν οι οργανωτικές και διοικητικές μέθοδοι, αλλά και να αυξηθεί η ποιότητα στην εργασία του (Vousinas, 2017).

Καταγραφή των εργαζόμενων αλλοδαπών. Είναι ευρέως γνωστό ότι, οι περισσότεροι εργαζόμενοι που απασχολούνται χωρίς ασφάλιση είναι μετανάστες. Η καταγραφή τους θα πρέπει να είναι υποχρεωτική. Η μη καταγραφή τους, διευκολύνει τους επιχειρηματίες ως προς της κερδοφορία προσφέροντάς τους ταυτόχρονα χαμηλούς μισθούς που δεν είναι ανάλογοι με την εργασία που προσφέρουν ή τις ώρες που απασχολούνται στην επιχείρηση. Από την άλλη πλευρά, οι αλλοδαποί μετανάστες επωφελούνται επίσης από αυτή την κατάσταση, καθώς μπορούν να εργάζονται χωρίς τα απαιτούμενα για τη διαμονή τους έγγραφα, εξασφαλίζοντας ότι κερδίζουν χρήματα, τα οποία είναι απαραίτητα και αναγκαία για να καλύψουν τα απαραίτητα για τη ζωή τους. Σε αυτόν τον τομέα, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι περισσότερο ευαίσθητες ως προς την παράνομη απασχόληση αλλοδαπών, ώστε να αποθαρρύνουν μεγάλο τμήμα της παραοικονομίας. Τα κίνητρα και η υποστήριξη όμως από το κράτος, είναι απαραίτητα προς αυτή την κατεύθυνση (Vousinas, 2017).

4.3 Ανάλυση καλών πρακτικών για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Η Ελλάδα, κατέχει ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά φοροδιαφυγής στην Ευρώπη και μια παραοικονομία μεγάλη σε μέγεθος. Πολλές ελληνικές κυβερνήσεις, προσπάθησαν ανά περιόδους να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας θεσπίζοντας νομοθεσία που στόχευε ειδικά στα άτομα που φοροδιαφεύγουν με σκοπό την άντληση κεφαλαίων για την αντιμετώπιση του μεγάλου δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ. Παρόλα αυτά, λόγω του ότι οι μηχανισμοί ελέγχου δεν ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματικοί και τα επίπεδα διαφθοράς παρέμεναν σε υψηλά επίπεδα, η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα παρέμεινε σε πολύ υψηλά επίπεδα (Vousinas, 2017).

Η εξέλιξη του ελληνικού φορολογικού συστήματος, προσδίδει φιλικότητα προς τις επιχειρήσεις, αλλά εξακολουθεί να είναι ασταθές και επιρρεπές λόγω των συχνών αλλαγών που υπόκειται. Η ελληνική κυβέρνηση, από τη δεκαετία του 1990, είχε προσπαθήσει να κάνει μεταρρυθμίσεις σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες νόμων και κανονισμών για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Πρώτον, η κυβέρνηση δημιούργησε υπηρεσίες επιβολής του νόμου με μεγαλύτερο έλεγχο του οικονομικού εγκλήματος που συμβαίνει τόσο στο νόμιμο όσο και στον μη νόμιμο οικονομικό τομέα.

Δεύτερον, έχουν καταβληθεί προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό των βάσεων δεδομένων και των τεχνικών διαχείρισης, προκειμένου να βελτιωθούν οι δυνατότητες διασταύρωσης και ανίχνευσης. Τέλος, η κυβέρνηση επιδιώκει τακτικά αλλαγές στη φορολογική νομοθεσία που διέπει το εισόδημα των προσώπων (φυσικών και νομικών) και των αυτοαπασχολούμενων (European Parliament, 2022).

Για την πρόληψη της φοροδιαφυγής, οι ελληνικές αρχές συχνά εφαρμόζουν τη διαθέσιμη νομοθεσία. Αποτέλεσμα αυτής της εφαρμογής ήταν ο δείκτης φόρων προς το ΑΕΠ της Ελλάδας να αυξηθεί από 36,6% το 2015 σε 38,8% κατά το έτος 2021, ενώ ο μέσος όρος του ΟΟΣΑ ανέρχεται στο 33,5%. Ωστόσο, οι προσπάθειές της είχαν άμεση σοβαρή επιρροή από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, που την ανάγκασε να αυξήσει τα φορολογικά βάρη, να προβεί σε μείωση των δαπανών και να μειώσει τα δημόσια αγαθά και υπηρεσίες τόσο ως προς την ποιότητά τους όσο και ως προς την ποσότητά τους. Τα τελευταία χρόνια, οι προσπάθειες φορολογικής μεταρρύθμισης αποτέλεσαν αντικείμενο έντονης πολιτικής αντιπαράθεσης στην Ελλάδα. Ο ανώτατος φορολογικός συντελεστής για το εισόδημα φυσικών προσώπων είναι πλέον 44%, ο συντελεστής για το εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα είναι 24% και ο συντελεστής φόρου κατανάλωσης είναι 24%. Από το έτος 2019, οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης για τους εργαζόμενους μειώθηκαν κατά 14% και για τους εργοδότες κατά 23%, ενώ ο φόρος ακίνητης περιουσίας (ΕΝΦΙΑ) μειώθηκε κατά 22%. Θα πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για την εφαρμογή πολιτικών για την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος. Η αυξημένη μετανάστευση έχει μειώσει ελαφρώς το επίπεδο της αυτοαπασχόλησης και της ανεργίας στη χώρα, αλλά έχει οδηγήσει στο εξωτερικό ελληνικό εργατικό δυναμικό, καθώς οι νέοι ειδικευμένοι εργαζόμενοι μετακινούνται σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το έτος 2021, η κυβέρνηση εισήγαγε ένα νέο εργατικό νόμο, που επιτρέπει έως και 10 ώρες εργασίας ανά ημέρα, δημιουργώντας ένα ευέλικτο ωράριο καθημερινής εργασίας και επιτρέποντας, για παράδειγμα, στους εργαζόμενους να εργάζονται έως και 10 ώρες τη μία ημέρα και λιγότερο την επόμενη, και τους έδωσε το δικαίωμα να διαχωρίζουν τον χρόνο εκτός εργασίας. Επίσης εισήγαγε την ψηφιακή κάρτα στην εργασία με σκοπό να παρακολουθούνται οι ώρες εργασίας των εργαζομένων σε πραγματικό χρόνο και αύξησε τις νόμιμες υπερωρίες σε 150 ώρες σε ετήσια βάση (European Parliament, 2022).

Επιπρόσθετα, η ελληνική κυβέρνηση έχει λάβει διάφορα προληπτικά μέτρα. Έχει εισαγάγει το πληροφοριακό σύστημα ERGANI, το οποίο καταγράφει όλες τις

ροές απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Απώτερος στόχος είναι μέσω αυτού του συστήματος και η καταγραφή της μεγαλύτερης ομάδας ανθρώπων που εργάζονται στην παραοικονομία, αυτής των παράνομων μεταναστών εργαζομένων. Επίσης, έλαβε επιπρόσθετα μέτρα ανίχνευσης, τα οποία περιλαμβάνουν τη βελτίωση της φορολογικής διοίκησης και του συστήματος δικαιοσύνης, την προώθηση της καινοτομίας και την ψηφιακή εφαρμογή. Είναι από όλους γνωστές άλλωστε, οι προσπάθειες εκσυγχρονισμού και ψηφιοποίησης της δημόσιας διοίκησης τα τελευταία χρόνια (European Parliament, 2022).

Μια ακόμη πολύ σημαντική εξέλιξη, η οποία συμβάλλει στη μείωση της παραοικονομίας στην Ελλάδα είναι ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ), ο οποίος παρέχει πληροφορίες στο εργατικό δυναμικό, στους ανέργους, κατευθύνει επαγγελματικά το εργατικό δυναμικό, ενισχύοντας την τεχνική εκπαίδευση και κατάρτισή του και διευκολύνοντας τη σύνδεση μεταξύ ζήτησης και προσφοράς εργασίας. Τέλος, πέραν όσων προαναφέρθηκαν, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη της επίσημης οικονομίας, η ελληνική κυβερνητική πολιτική θα πρέπει να εστιάσει στην ενίσχυση του κράτους δικαίου, να μειώσει τη διαφθορά και να βελτιώσει την ποιότητα στην παροχή των δημοσίων υπηρεσιών και των θεσμών του κράτους. Οι δημόσιες αρχές πρέπει να σχεδιάσουν τις φορολογικές διαδικασίες και να προωθήσουν τα οφέλη της λειτουργίας σε νόμιμη βάση μέσω προγραμμάτων εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης που θα οδηγήσουν στη βελτίωση της φορολογικής δεοντολογίας (European Parliament, 2022).

4.4 Οφέλη που δύναται να αποκομίσει η χώρα από την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή αποτελεί μία σημαντική αιτία μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων, που οδηγούν σε έλλειψη οικονομικών πόρων και αδυναμία του κράτους να ανταποκριθεί στις δαπάνες του. Ως εκ τούτου, οι κυβερνήσεις αύξησαν τον εξωτερικό και εσωτερικό δανεισμό τους. Το πρώτο σημαίνει ότι το κράτος έχει λιγότερες επιλογές, όπως η ανεξαρτησία και η οικονομική ελευθερία, και υψηλότερα επιτόκια εξωτερικού δανεισμού, τα οποία με τη σειρά τους αυξάνουν το δημόσιο χρέος. Το δεύτερο είναι ότι η αύξηση των επιτοκίων για την προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων, προκειμένου να αντισταθμιστεί το δημοσιονομικό έλλειμμα, αυξάνει την κυκλοφορία του χρήματος στην αγορά, φέρνοντας ταυτόχρονα μεγάλες ποσότητες

ιδιωτικών κεφαλαίων, με αποτέλεσμα να μειώνονται οι ιδιωτικές επενδύσεις, οι οποίες είναι απολύτως απαραίτητες για την οικονομική ανάπτυξη. Το αποτέλεσμα των ανωτέρω, είναι η οικονομική στασιμότητα και η απώλεια της ανταγωνιστικότητας, τα οποία αποτελούν σοβαρά και μακροπρόθεσμα μειονεκτήματα για την ελληνική οικονομία (Vousinas, 2017).

Επιπροσθέτως, η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες μεταξύ του πληθυσμού, όπως ακριβώς ορισμένα επαγγέλματα μπορούν και κάποια δεν μπορούν να φοροδιαφύγουν, και όχι μόνο δημιουργεί άνιση επιβάρυνση στους φορολογούμενους, αλλά η έλλειψη κρατικών εσόδων καθιστά τον φόρο- βάρος και για τους μη φοροφυγάδες, το οποίο συνήθως καλύπτεται από εκείνους που ήδη καταβάλλουν τους φόρους τους. Επίσης, μια συνέπεια της φοροδιαφυγής είναι ότι οι επιχειρήσεις δεν προβαίνουν σε νέες επενδύσεις και δεν αναλαμβάνουν κινδύνους για να αυξήσουν την κερδοφορία τους, καθώς η μη καταβολή φόρων είναι ένας πιο σωστός για αυτές να οδηγηθούν στην επιτυχία της επιχείρησής τους (Vousinas, 2017). Η φοροδιαφυγή σημαίνει κατασπατάληση πόρων σε δραστηριότητες που δεν είναι παραγωγικές, καθώς υπάρχει υψηλό κόστος συναλλαγών για τον φοροφυγά. Επίσης σημαίνει υψηλό διοικητικό και συναλλακτικό κόστος για τις κυβερνήσεις, καθώς πρέπει να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν αποτελεσματικούς μηχανισμούς ελέγχου που είναι απαραίτητοι για τον μετριασμό της φοροδιαφυγής. Η παραοικονομία από την άλλη πλευρά, η οποία οφείλεται κυρίως στη φοροδιαφυγή, σημαίνει ότι μεγάλο μέρος του ιδιωτικού εισοδήματος παραμένει εκτός των επίσημων στατιστικών στοιχείων, με αποτέλεσμα το ΑΕΠ για παράδειγμα να μην αντικατοπτρίζει σωστά την πραγματική κατάσταση της οικονομίας. Ως αποτέλεσμα, η κυβέρνηση δεν μπορεί να προσδιορίσει με ακρίβεια την πραγματική κατάσταση και είναι πιθανό να λάβει λανθασμένες αποφάσεις σχετικά με την οικονομία και την ασφάλεια των εσόδων, επιβαρύνοντας επιπλέον τους φορολογούμενους που είναι σταθερά νομοταγείς. Άξιο αναφοράς είναι ότι τα άτομα που φοροδιαφεύγουν πληρώνουν σε μετρητά, ενώ η φοροδιαφυγή, μειώνει την ελαστικότητα της ζήτησης των μετρητών στις μεταβολές των κυβερνητικών επιτοκίων, πράγμα που σημαίνει ότι η εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής θα είναι πιο δύσκολη. Εν κατακλείδι, τα μέτρα που θα πρέπει να εφαρμοστούν για τη μείωση της παραοικονομίας στην Ελλάδα και την ενίσχυση της ανάπτυξης σχετίζονται κυρίως με δίκαιες φορολογικές πολιτικές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η σχέση της φοροδιαφυγής με τη διαφθορά

5.1 Η εννοιολογική προσέγγιση της διαφθοράς

Η διαφθορά εκδηλώνεται ως φαινόμενο με διάφορες μορφές. Η πρώτη από αυτές είναι η ενεργητική και η παθητική διαφθορά. Στην περίπτωση αυτή, η δωροδοκία και η διαφθορά λαμβάνουν χώρα και είναι συνηθισμένες στον δημόσιο τομέα όπου απαιτούνται επίσημες πράξεις. Αυτό το αδίκημα συμβαίνει όταν παρέχονται ανταλλάγματα με αθέμιτα μέσα προκειμένου να πραγματοποιηθεί μια επίσημη πράξη. Επίσης η διαφθορά μπορεί να χωριστεί σε μεγάλη διαφθορά και σε μικρή διαφθορά. Ως διαφθορά σε μεγάλο βαθμό ορίζεται η διαφθορά που αφορά ένα πρόσωπο που έχει εξουσία και χρησιμοποιεί αυτή την εξουσία με δόλο για να επιτύχει έναν σκοπό. Τέτοια πρόσωπα είναι πολιτικοί και υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι. Τα δημόσια έργα που αναθέτονται απουσία διαφανών διαδικασιών, αποτελούν μέρος της μεγάλης διαφθοράς που πλήττει σοβαρά το συμφέρον του Δημοσίου (Ράικος, 2006, σ. 165). Η μικρή διαφθορά, από την άλλη πλευρά, περιλαμβάνει ουσιαστικά τα ίδια αδικήματα, αλλά με διαφορές τόσο στο άτομο που τη διαπράττει όσο και στις επιπτώσεις που συνεπάγεται. Στις περιπτώσεις αυτές, οι υπάλληλοι δωροδοκούνται για να εργαστούν προς όφελος των πολιτών που το πράττουν, για παράδειγμα εκδίδοντας άδειες χωρίς τα ανάλογα έγγραφα (Šumi & Laličić, 2015, σ. 10).

Μια άλλη κατηγοριοποίηση που αναφέρεται στη διαφθορά είναι μεταξύ λειτουργικής και θεσμικής. Η λειτουργική διαφθορά προκύπτει από τις περιστάσεις και είναι ευκαιριακή. Για παράδειγμα, ο υπεύθυνος ενός έργου ή μιας υπηρεσίας μπορεί να προβεί σε μη εγκεκριμένες αλλαγές προκειμένου να αποκτήσει πλεονέκτημα. Η θεσμική διαφθορά, από την άλλη πλευρά, δεν αφορά τις διαδικασίες αλλά τη λήψη αποφάσεων. Συμβαίνει μεταξύ των μελών των κρατικών θεσμών που επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων σε θεσμικό επίπεδο. Η συγκεκριμένη διαφθορά εξακολουθεί να απευθύνεται κυρίως σε άτομα που κατέχουν υψηλές θέσεις στο ποινικό και κατασταλτικό σύστημα και στους πολιτικούς θεσμούς (Šumi & Laličić, 2015, σ. 166).

Μια τελευταία διάκριση όσον αφορά τη διαφθορά είναι μεταξύ γραφειοκρατικής και πολιτικής. Στην τελευταία περίπτωση, είναι σαφές ότι η δωροδοκία στρέφεται κατά των πολιτικών που χρησιμοποιούν την εξουσία που απέκτησαν αφού εκλέχθηκαν. Για παράδειγμα, οι πελατειακές σχέσεις περιλαμβάνονται στην πολιτική διαφθορά επειδή δεν χαρακτηρίζονται από διαφάνεια και εξυπηρετούν τα προσωπικά συμφέροντα των πολιτικών και όχι το δημόσιο

συμφέρον (Ράικος, 2006, σ. 87). Ο γραφειοκρατικός ,από την άλλη πλευρά, καλύπτει τους υπαλλήλους της δημόσιας διοίκησης (Χλέτσος, 2011, σ. 199).

Σε υποθέσεις διαφθοράς για συγκεκριμένους λόγους εμπλέκονται κατά καιρούς οι πολιτικοί. Αντιμετωπίζουν πολλές ευκαιρίες λόγω θέσης, δύναμης και εξουσίας που τους δίνονται. Κάποιοι άλλοι το κάνουν επειδή η εξουσία τους διαφθείρει, ενώ άλλοι το κάνουν επειδή γνωρίζουν ότι στην περίπτωση τους δεν θα είναι εύκολο να διωχθούν και να τιμωρηθούν. Στη δημόσια διοίκηση κυριαρχεί επίσης έντονη γραφειοκρατία και πολυνομία, οπότε οι πολιτικοί πιστεύουν ότι οι πράξεις τους δεν θα αποκαλυφθούν ή, αν αποκαλυφθούν, μπορούν με κάποιο τρόπο να τη γλιτώσουν χωρίς τιμωρία (Σπινέλης, 2013, σ. 8).

Η γραφειοκρατική διαφθορά είναι επίσης αποτέλεσμα της γραφειοκρατίας και της πολυνομίας, όπου η δημόσια διοίκηση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική και προσωπική ζωή των ανθρώπων. Είναι κάποιοι που καταχράζονται αυτή την κατάσταση, σε οποιαδήποτε θέση στη δημόσια διοίκηση, οι οποίοι καταχρώνται την εξουσία τους για προσωπικό όφελος, ενώ προκαλούν τέτοια ζημιά τόσο στους πολίτες όσο και στο κοινό (Lycos,2006, σ. 73). Οι διάφορες μορφές διαφθοράς δείχνουν ότι η διαφθορά εκτείνεται σε όλο το φάσμα της δημόσιας διοίκησης και είναι μάλλον κοινής τη δημόσια διοίκηση, και αυτό ισχύει για διαφορετικές θέσεις και επίπεδα. Το μέγεθος αυτού του φαινομένου οφείλεται στο γεγονός ότι, σε αντίθεση με άλλες διακρίσεις της διαφθοράς, η πολιτική και η γραφειοκρατική διαφθορά είναι σχεδόν εξολοκλήρου αλληλένδετες και αλληλεξαρτώμενες, παρόλο που μπορεί να στρέφονται κατά διαφορετικών αξιωματούχων. Οι δημόσιοι υπάλληλοι δεν θα ήταν διεφθαρμένοι αν οι πολιτικοί ήθελαν να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διαφθείρονται από τη σιωπηρή έγκριση των πολιτικών. Όπως οι δημόσιοι υπάλληλοι χρειάζονται τους πολιτικούς, έτσι και οι ίδιοι πρέπει να είναι διεφθαρμένοι, διότι είναι αυτοί που κινούν τις απαραίτητες διαδικασίες (Σπινέλης, 2013, σ. 4).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ίσως η μεγαλύτερη διαφθορά εμφανίζεται στον δημόσιο τομέα. Αυτό είναι κατανοητό, εφόσον στον συγκεκριμένο τομέα υπάρχουν διαδικασίες που είναι χρονοβόρες και απαιτούν πολλή γραφειοκρατία, ορισμένες από τις οποίες καθυστερούν λόγω δωροδοκίας. Ωστόσο, το φαινόμενο της διαφθοράς εντοπίζεται και στον ιδιωτικό τομέα, ιδίως στον επιχειρηματικό τομέα, όπου επίσης εκδηλώνεται με διάφορες μορφές(Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2012, σ. 38). Για παράδειγμα, η αποκάλυψη εμπορικών μυστικών ή η δολιοφθορά από άτομα που

εργάζονται σε εταιρείες αποτελεί μορφή διαφθοράς. Μέχρι πρόσφατα, η διαφθορά αυτή δεν αφορούσε το δημόσιο συμφέρον, όπως συμβαίνει στον δημόσιο τομέα. Ο ιδιωτικός τομέας αναλαμβάνει εργολαβίες και δημόσια έργα, γεγονός που δημιουργεί δεσμούς μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα και τις επιπτώσεις της διαφθοράς (Χατζηκώστας, 2016, σ. 372). Η ιδιωτική διαφθορά θεωρείται πλέον επίσης ιδιαίτερα σημαντική, καθώς μπορεί να επηρεάσει και το δημόσιο συμφέρον (Σφέτσος, 2020, σ. 8).

5.2 Η ποινική προσέγγιση της διαφθοράς

Θα λέγαμε πως η διαφθορά δεν είναι κάτι καινούριο στην εποχή μας, αλλά σήμερα μπορεί να είναι πιο σοβαρή από ποτέ. Η διαφθορά, με το πέρασμα του χρόνου διαμορφώθηκε ως ένα νέο φαινόμενο με διαφορετικούς φορείς και συνέπειες. Ένα καλό παράδειγμα είναι ότι, στο παρελθόν, η πληρωμή για επίσημες διαδικασίες μπορεί να θεωρούνταν κοινωνικά αποδεκτή ή ακόμη και αναγκαία ως μια μορφή ευγνωμοσύνης από τους πολίτες. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το φαινόμενο αυτό δεν ήταν τόσο διαδεδομένο στο παρελθόν. Δεν υπήρξαν καταγγελίες, επειδή θεωρήθηκε ως κοινωνική απαίτηση και όχι ως ποινικό αδίκημα. Σήμερα, ωστόσο, οι πολίτες είναι περισσότερο ενημερωμένοι για τα κεκτημένα δικαιώματά τους και τις υποχρεώσεις που έχουν οι δημόσιοι λειτουργοί απέναντί τους, οπότε μια τέτοια συμπεριφορά δεν γίνεται εύκολα αποδεκτή. Αυτό θα λέγαμε ότι δείχνει ότι η ένταση της διαφθοράς και οι μορφές της δεν εξαρτώνται μόνο από την ίδια την πράξη, αλλά και από άλλους παράγοντες, όπως οι πολιτικοί και κοινωνικοί παράγοντες (Λαμπροπούλου, 1994, σ. 115).

Επίσης στην πραγματικότητα, η διαφθορά ως φαινόμενο σήμερα προσελκύει πολύ μεγαλύτερη προσοχή από ό,τι στο παρελθόν. Αυτό αποδεικνύεται από το μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον γι' αυτήν, καθώς οι περισσότερες περιπτώσεις ανακαλύπτονται συνεχώς. Κάτι παρόμοιο μπορεί να αναμένεται και στις ποινικές υποθέσεις. Ωστόσο, η νομολογία δεν ορίζει με σαφή τρόπο την έννοια της διαφθοράς και το ίδιο μπορεί να ειπωθεί, σε διαφορετικό βαθμό, για τις διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές για την αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού. Αυτό δημιουργεί μια αντιφατική κατάσταση. Από τη μία πλευρά, η έρευνα καταγράφει πολλές διαφορετικές μορφές διαφθοράς, οι οποίες γίνονται όλο και πιο πλούσιες με την πάροδο του χρόνου. Ωστόσο, πολλές από αυτές, ιδίως οι πιο πρόσφατες, δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν ποινικά επειδή δεν αντικατοπτρίζονται στη νομοθεσία. Οι πελατειακές σχέσεις για παράδειγμα

και η πολυνομία θεωρούνται σημαντικοί αιτιολογικοί παράγοντες τη διαφθοράς, αλλά δεν αντιμετωπίζονται πολιτικά και δεν υπάρχει πρόβλεψη για την ποινική αντιμετώπισή τους (Ράικος, 2006, σ. 73). Με άλλα λόγια, ακόμη και αν οι πελατειακές σχέσεις αποτελούν στοιχείο διαφθοράς, ως πρακτική μπορεί να καταδικαστεί από τη μία πολιτικά και ηθικά, αλλά από την άλλη, όχι ποινικά. Για τον λόγο αυτόν, όσοι το χρησιμοποιούν δεν αποθαρρύνονται από αυτή την πρακτική, καθώς γνωρίζουν από πριν ότι δεν θα υποστούν κάποιες συνέπειες, λόγω της απουσίας μιας τέτοιας διάταξης. Για πολλούς θεωρητικούς, η διαφθορά έχει εγκληματική διάσταση και συνδέεται με το οργανωμένο έγκλημα. Για παράδειγμα, η διαφθορά στον δημόσιο τομέα δεν διαπράττεται μόνο από πολίτες που ενδιαφέρονται να διεκπεραιώσουν μια υπόθεση, αλλά και από οργανωμένα συμφέροντα. Τα συμφέροντα αυτά μπορεί να είναι οικονομικά, χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους για να επηρεάσουν δημόσιους λειτουργούς και υπαλλήλους, ή εγκληματικά, επιτυγχάνοντας τον ίδιο στόχο μέσω εκφοβισμού και βίας (Κωσταράς, 2000, σ. 75). Η σχέση μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και διαφθοράς αποδεικνύεται επίσης από τις ανάλογες ποινικές υποθέσεις που είναι διαθέσιμες. Μια συνήθης μορφή τέτοιας διαφθοράς είναι η προσπάθεια μιας εγκληματικής ομάδας ή οργάνωσης να χρησιμοποιήσει έναν νόμιμο οργανισμό ή υπηρεσία προκειμένου να μπορέσει να καλύψει τις δραστηριότητές της. Φυσικά, αυτό δεν θα ήταν δυνατό αν δεν υπήρχαν υπάλληλοι με τους οποίους η εγκληματική οργάνωση θα μπορούσε να συνδεθεί με τις υπηρεσίες και τις οργανώσεις της. Η παρουσία διεφθαρμένων αξιωματούχων είναι επίσης απαραίτητη για την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς αναδεικνύει τις διασυνδέσεις τους (Βιδάλη, 2017, σ. 130).

Το οργανωμένο έγκλημα μπορεί επίσης να είναι εξαιρετικά κερδοφόρο. Οι διεφθαρμένοι αξιωματούχοι μπορούν να αυξήσουν το εισόδημά τους μέσω της διαφθοράς, αλλά αν έχουν χαμηλό κύρος, δεν θα πλουτίσουν από τη διαφθορά, καθώς δεν θα πληρωθούν υπέρογκα χρηματικά ποσά για τις παρανομίες. Από την άλλη πλευρά, αυτό δεν ισχύει για τους ανθρώπους που κατέχουν υψηλές θέσεις. Επειδή η δύναμή τους είναι μεγαλύτερη, είναι σε θέση να επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων και σε τέτοιες περιπτώσεις το ανταλλάσσουν με τον πλούτο που αποκτούν μέσω της διαφθοράς, καθώς τα ποσά που καταβάλλονται είναι τεράστια (Chambliss, 2008, σ. 71).

Ο τρόπος λειτουργίας του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με τη δομή της δημόσιας διοίκησης, εξηγεί τη σχέση μεταξύ των δύο και

την ανάπτυξη του φαινομένου της διαφθοράς. Το ίδιο ισχύει και για άλλους παράγοντες. Για παράδειγμα, η Ελλάδα βρίσκεται σε καλή γεωγραφική θέση για το λαθρεμπόριο. Αυτό δίνει στο οργανωμένο έγκλημα μια μεγάλη ευκαιρία να το εκμεταλλευτεί. Χρησιμοποιούν τη διαφθορά για να απομακρύνουν τα εμπόδια και να μπορούν να ελέγχουν τις διάφορες υπηρεσίες και τους υπαλλήλους που εμπλέκονται, προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους. Το ίδιο ισχύει και για τη διαφθορά που αναπτύσσεται γενικότερα στη δημόσια διοίκηση. Επίσης οι πελατειακές σχέσεις είναι γενικά διαδεδομένες στην Ελλάδα και σε ορισμένες περιπτώσεις ενθαρρύνονται από πολίτες που πιστεύουν ότι αξίζουν να πληρώνονται για να υλοποιήσουν μια δουλειά. Ακόμη και αν δεν καταβάλλονται χρήματα, αυτό ενθαρρύνει την εμφάνιση διαφθοράς, διότι η εξυπηρέτηση θεωρείται δεδομένη από τους πολίτες στην Ελλάδα. Τέτοιες πρακτικές δημιουργούν παρόμοιες συμπεριφορές μεταξύ των δημόσιων λειτουργών, δημιουργώντας έτσι πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη της διαφθοράς καθώς και του οργανωμένου εγκλήματος (Σταμούλης, 2019, σ. 227). Οι κορυφαίες εγκληματικές οργανώσεις προσπαθούν συνήθως να διατηρούν νόμιμες δραστηριότητες παράλληλα με τις παράνομες δραστηριότητές τους. Αυτό γίνεται για να δημιουργήσουν ένα αποδεκτό προφίλ στην κοινωνία μέσω των νομικών τους δραστηριοτήτων. Ταυτόχρονα, όμως, αυτό τους δίνει την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες ως πρόσχημα για να αποκτήσουν διασυνδέσεις με στελέχη του δημόσιου τομέα που μπορούν να τους βοηθήσουν στις παράνομες δραστηριότητές τους και να αποκτήσουν πρόσβαση σε αυτές μέσω της διαφθοράς. Ακόμη και αν οι ηγέτες των εγκληματικών οργανώσεων δεν προσπαθούν να δωροδοκήσουν δημόσιους υπαλλήλους, γραφειοκράτες ή στελέχη του δημόσιου τομέα, δημιουργούν ένα κλίμα που εξασφαλίζει μελλοντικές χάρες υπέρ τους. Έτσι εξυπηρετούνται τα συμφέροντα των εγκληματικών οργανώσεων, αλλά τα προστατεύει, καθώς ορισμένες από τις εξυπηρετήσεις που γίνονται δεν θεωρούνται παράνομες επειδή δεν προβλέπονται από τον νόμο (Βιδάλη, 2017, σ. 75).

5.3 Η νομοτυπική μορφή του εγκλήματος της φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή περιλαμβάνει τα ποινικά αδικήματα που προβλέπονται στο Νόμο 2523/1997, ο οποίος τροποποιήθηκε με το Νόμο 4174/2013 και είναι τα εξής:

- α. Η φοροδιαφυγή εισοδήματος,
- β. Η φοροδιαφυγή που πραγματοποιείται σε πλοία,

- γ. Η φοροδιαφυγή στο Φόρο Προστιθέμενης Αξίας
- δ. Οι εικονικές φορολογικές δηλώσεις ή συναλλαγές
- ε. Η έκδοση ανακριβών δηλώσεων που προβλέπονται από τον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας

στ. Μη καταβολή βεβαιωμένων οφειλών (Τριανταφύλλου, 2014).

Οι βασικές πλημμεληματικές μορφές φοροδιαφυγής που σχετίζονται με τον φόρο εισοδήματος τυποποιούνται στον άρθρο 66 του Κ.Φ.Δ., όπου ο δράστης αποκρύπτει φορολογητέο εισόδημα, υποβάλλει ανακριβείς δηλώσεις εισοδήματος, παρουσιάζει και καταχωρεί εικονικές δαπάνες στο λογιστικό ισοζύγιο για δαπάνες που υπερβαίνει το ποσό των 100.000 ευρώ (Παπακυριακού, 2016:12).

Από τα ανωτέρω, γίνεται κατανοητό ότι, ο δράστης πρέπει να έχει την απαραίτητη νομική υποχρέωση έναντι των φορολογικών αρχών, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί το αδίκημα αυτό κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη του ποσού των 100000 ευρώ και η περιορισμένη περίοδος υπέρβασης ανά φορολογικό έτος.

Όσον αφορά το αδίκημα της φοροδιαφυγής στον ΦΠΑ και στον φόρο, διαπράττεται με τρεις τρόπους: α) παράλειψη επιστροφής οφειλόμενου φόρου με σκοπό τη μη καταβολή του, β) παραπλάνηση των φορολογικών αρχών ακόμη γ) παρακράτηση των προαναφερόμενων ποσών. Η τελευταία μέθοδος όμως προϋποθέτει τη χρήση μιας από τις δύο πρώτες μεθόδους, καθεμία από τις οποίες συνιστά γνήσια παράβαση ως προς τον τρόπο που τελείται. Στη βασική του μορφή, απαιτείται το χρηματικό πρότυπο 50.000 ευρώ για υποχρεώσεις ΦΠΑ και 100.000 ευρώ για άλλους φόρους για να είναι η πράξη αξιόποινη (Παπακυριακού, 2016:39).

Η έκδοση αλλά ακόμη και η αποδοχή εικονικών φορολογικών στοιχείων που αφορούν ανύπαρκτες συναλλαγές τυποποιείται στο άρθρο 66 του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας και αποτελεί ένα κοινό αδίκημα, καθώς μπορεί να πραγματοποιηθεί από τον καθένα και με διάφορους τρόπους. Στην περίπτωση αυτή, δεν χρειάζεται να υπερβαίνει ένα συγκεκριμένο ποσό και ο νομοθέτης εστιάζει λιγότερο στο αδίκημα της φοροδιαφυγής και περισσότερο στην απόκρυψή της μέσω των προαναφερθέντων μεθόδων (Παπακυριακού, 2016:7).

Τέλος, για την πραγμάτωση της υποκειμενικής υπόστασης του αδικήματος της φοροδιαφυγής κατά το άρθρο 66, ο δράστης πρέπει να έχει τουλάχιστον ενδεχόμενο δόλο που να καλύπτει όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος και επιπλέον δόλο για την αποφυγή καταβολής του φόρου πρέπει να έχει δόλια πρόθεση να αποφύγει την καταβολή του οφειλόμενου φόρου. Επομένως, μπορεί να

συναχθεί το συμπέρασμα ότι, η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα έγκλημα με υποκειμενική υπόσταση (Παπακυριακού,2016:28).

5.4 Η σχέση της φοροδιαφυγής με τη διαφθορά

Μέσω της θεωρίας της φορολογικής ανταλλαγής, η φορολογική συμμόρφωση αυξάνεται όταν στους πολίτες παρέχονται πολύτιμα δημόσια αγαθά σε αντάλλαγμα για τις φορολογικές πληρωμές (Barone & Mocetti, 2011). Η διαφθορά, έχει σαφώς αρνητικό αντίκτυπο στην παροχή, την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα των δημόσιων αγαθών (Beekman et al,2014). Όταν οι πολίτες πληρώνουν φόρους επειδή ενδιαφέρονται για τα φορολογικά έσοδα πρόνοιας που μπορούν να αγοράσουν, η αντίληψη ότι τα φορολογικά έσοδα δεν δαπανώνται πραγματικά ορθά και ότι οι υποσχόμενες υπηρεσίες δεν παρέχονται μπορεί να οδηγήσει σε απροθυμία πληρωμής φόρων (Besley & Persson, 2014). Κατά συνέπεια, η ενδεχόμενη υπεξαίρεση των φορολογικών εσόδων μπορεί να κάνει τους πολίτες πιο πιθανό να φοροδιαφεύγουν. Ωστόσο, η διαφθορά μπορεί να είναι μόνο μια "δικαιολογία" για να δικαιολογηθεί η υφιστάμενη συμπεριφορά και οι προτιμήσεις φοροαποφυγής, καθώς οι φόροι είναι ένα κόστος που οι πολίτες δεν θέλουν να πληρώνουν εξ αρχής (Slemrod, 2007). Με βάση τις προηγούμενες ενδείξεις, είναι δύσκολο να εκτιμηθεί ο βαθμός στον οποίο η διαφθορά συμβάλλει στη φοροδιαφυγή.

Η προσέγγιση της αποτροπής της φοροδιαφυγής φανερώνει ότι η φορολογική συμμόρφωση είναι κυρίως συνάρτηση του εντοπισμού και της αυστηρότητας της ποινής. Ωστόσο, οι φορολογούμενοι φοροδιαφεύγουν στον βαθμό που προβλέπουν τα ορθολογικά μοντέλα, δεδομένης της πραγματικής ποινής και της χαμηλής πιθανότητας εντοπισμού (Frey & Torgler, 2007). Αυτή η αναντιστοιχία μεταξύ θεωρίας και δεδομένων οδήγησε στην ενίσχυση των μοντέλων αποτροπής με την προσθήκη άλλων παραγόντων που μπορούν να επηρεάσουν τη φορολογική συμμόρφωση. Αρκετές μελέτες έχουν δείξει ότι η φορολογική συμμόρφωση εξαρτάται σημαντικά από το πώς συμπεριφέρονται οι άλλοι στην κοινωνία (Castro & Scartascini, 2015).

Επίσης, η βιβλιογραφία, εισάγει την έννοια της φορολογικής ηθικής για να εξηγήσει τη συμμόρφωση οι οποίες μπορούν να οριστούν ευρέως ως μη χρηματικοί παράγοντες που παρακινούν την εθελοντική φορολογική συμμόρφωση, όπως τα εγγενή

κίνητρα, η φορολογική ανταλλαγή και η αμοιβαιότητα (Feld & Frey, 2007). Η εθελοντική φορολογική συμμόρφωση είναι η συμμόρφωση με τους φορολογικούς νόμους χωρίς να εξαναγκάζεται από τις φορολογικές αρχές. Αυτή η οιονεί εθελοντική συμμόρφωση βασίζεται σε μια συμβατική σχέση μεταξύ του κράτους και των πολιτών του, σύμφωνα με την οποία, εάν η πολιτική διαδικασία χαρακτηρίζεται από την δικαιοσύνη, τη νομιμότητα και την παροχή δημοσίων αγαθών (φορολογική ανταλλαγή), η φορολογική συμμόρφωση είναι δυνατή. Κατά συνέπεια, η κυβερνητική πολιτική, η συμπεριφορά των φορολογικών αρχών και των κρατικών θεσμών μπορεί να επηρεαστούν σημαντικά (Feld & Frey, 2007).

Οι Kirchler κ.ά. (2008) συνδυάζουν τα μοντέλα αποτροπής και ψυχολογικής φορολογικής σύμβασης σε ένα πλαίσιο ολισθηρής κλίσης. Έτσι, η εμπιστοσύνη στις αρχές ενισχύει την εθελοντική συμμόρφωση, ενώ η δύναμη των φορολογικών αρχών να επιβάλλουν την καταβολή φόρων καθορίζει την υποχρεωτική συμμόρφωση. Η δύναμη των αρχών είναι η αντίληψη του φορολογούμενου για την ικανότητα που έχουν οι φορολογικές αρχές να εντοπίζουν και να επιβάλλουν κυρώσεις σε περιπτώσεις φοροδιαφυγής, ενώ η εμπιστοσύνη του φορολογούμενου πολίτη προς τις αρχές, βασίζεται στη γενική πεποίθηση του κοινού ότι οι φορολογικές αρχές είναι καλόπιστες και προσηλωμένες στη δημόσια ευημερία. Η διαφθορά, ενισχύει τη φοροδιαφυγή, ενώ η τελευταία υπονομεύει τόσο τις φορολογικές συναλλαγές όσο και την εμπιστοσύνη στις αρχές. Επίσης, είναι σημαντικό να γίνεται διάκριση μεταξύ υπεξαίρεσης και δωροδοκίας. Η υπεξαίρεση είναι δύο τρόποι με τους οποίους οι διεφθαρμένοι αξιωματούχοι πλουτίζουν (Fan et al., 2010). Οι αξιωματούχοι που διαφθείρονται, είναι πιθανό να λαμβάνουν επιπλέον πληρωμές από πολίτες ή επιχειρήσεις σε αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες τους. Εναλλακτικά, μπορεί να αφαιρέσουν ή να καταχραστούν τα κρατικά έσοδα που αποκτούν. Αυτές οι δύο μορφές γραφειοκρατική κακοδιοίκησης μπορεί να έχουν διαφορετικό κοινωνικό κόστος. Η δωροδοκία επηρεάζει άμεσα τους πολίτες και τις επιχειρήσεις επιβάλλοντας πρόσθετο κόστος για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, ενώ η υπεξαίρεση δεν έχει αντίκτυπο, εκτός εάν έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των φόρων για την αντιστάθμιση των υπεξαιρεμένων εσόδων.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ως προς το γεγονός ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί ιδιαίτερα σοβαρό πρόβλημα στην Ελλάδα, τόσο κατά τη διάρκεια του παρελθόντος όσο και σήμερα. Η φοροδιαφυγή και η διαφθορά, δεν αποτελούν μόνο ένα ελληνικό πρόβλημα, καθώς υπάρχουν σε πολλές χώρες παγκοσμίως. Στην Ελλάδα, το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, ενισχύεται από την πολυπλοκότητα που παρουσιάζει το φορολογικό σύστημα και τις αντιφάσεις που υπάρχει στην κείμενη πολυνομοθεσία που διέπει τις σχέσεις μεταξύ φορολογουμένων και φορολογικών αρχών. Ο δυσλειτουργικός φοροεισπρακτικός μηχανισμός, προκαλεί δυσλειτουργία τόσο στους φορολογούμενους όσο και στις φορολογικές διοικήσεις. Αυτό επιδεινώνεται ακόμη περισσότερο από τη γραφειοκρατία, τις τεχνικές ελλείψεις που υπάρχουν και την φορολογική κουλτούρα που έχει υιοθετηθεί με λάθος τρόπο. Κατά την περίοδο της κρίσης, οι παράγοντες αυτοί τροφοδοτήθηκαν από τις διαρκείς αυξήσεις των συντελεστών της φορολογίας και τις ταυτόχρονες μειώσεις του αφορολόγητου ορίου, οι οποίες σε συνδυασμό με την υψηλή ανεργία και τη φτώχεια, οδήγησαν όλο και περισσότερους πολίτες να προβαίνουν στην απόκρυψη των φορολογικών τους εσόδων.

Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα θα πρέπει να ξεκινήσει με την απλοποίηση της φορολογικής νομοθεσίας, ώστε να είναι πιο κατανοητή και να εφαρμόζεται εύκολα από όλους τους φορολογούμενους. Όσον αφορά τη φορολογική διοίκηση, θα πρέπει να αποτελεί ένα σύγχρονο δημόσιο θεσμό, που θα λειτουργεί στη βάση ενός συστήματος που θα στηρίζεται σε αξίες όπως η διαφάνεια, η δικαιοσύνη, η αντικειμενικότητα, η ακεραιότητα και η λογοδοσία. Ο κύριος σκοπός είναι να συνεχιστεί η διασφάλιση και η εξασφάλιση των δημόσιων εσόδων με την ενίσχυση και προώθηση της φορολογικής συμμόρφωσης, την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, την εφαρμογή νέων τεχνικών ελέγχων και την ψηφιοποίηση των διαθέσιμων και όχι μόνο δημοσίων υπηρεσιών που σχετίζονται με την εκπλήρωση των φορολογικών υποχρεώσεων, παρέχοντας παράλληλα ποιοτικές υπηρεσίες στους πολίτες.

Η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής πρέπει να οργανωθεί γύρω από δύο άξονες. Η πρώτη είναι η ενίσχυση της εθελοντικής συμμόρφωσης. Αυτό επιτυγχάνεται με προληπτικά μέτρα από τη φορολογική διοίκηση, καθώς επίσης με την οικοδόμηση αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ του κράτους και των πολιτών. Η επίδειξη εμπιστοσύνης από τη μεριά των πολιτών προς το κράτος, θα οδηγήσει σε μια διαφορετική στάση και κουλτούρα απέναντι στη φορολογία, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη ισχυρής φορολογικής συνείδησης, η οποία αποτελεί τον μοναδικό τρόπο για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Ο δεύτερος πυλώνας είναι η αντιμετώπιση της

μη συμμόρφωσης των πολιτών στις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με στοχευμένους φορολογικούς ελέγχους σε συγκεκριμένες κατηγορίες φορολογουμένων και με την εφαρμογή προληπτικών επιτόπιων ελέγχων με στόχο τη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης και την καταπολέμηση του φαινομένου. Συνάμα, οι συστηματικοί έλεγχοι μπορούν να καταστήσουν τους φορολογούμενους ενήμερους για την πιθανότητα ελέγχου και ως εκ τούτου, να μειώσουν την τάση για φοροδιαφυγή. Το σύστημα της φορολογίας είναι ένας από τους κυριότερους παράγοντες της παραοικονομίας. Προκειμένου να αποθαρρυνθούν οι σκιώδεις οικονομικές δραστηριότητες, θα πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για την μείωση των φορολογικών βαρών και ταυτόχρονα, για τη μείωση της φορολογικής συνείδησης του πληθυσμού μέσω της απλούστευσης του φορολογικού συστήματος. Επιπλέον, η διεύρυνση του ποσοστού των άμεσων φόρων σε σχέση με τα συνολικά φορολογικά έσοδα είναι σημαντική για την επίτευξη ενός αποτελεσματικού φορολογικού συστήματος, το οποίο θα αποτρέπει την σκιώδη οικονομική δραστηριότητα. Δεύτερον, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να βελτιώσουν την ποιότητα των θεσμών και των δημόσιων υπηρεσιών με την ενίσχυση του κράτους δικαίου και τη μείωση της διαφθοράς, προκειμένου να παρέχουν ένα «υγιές» και σύννομο περιβάλλον ώστε να αναπτυχθεί η οικονομία. Τρίτον, οι δημόσιες αρχές πρέπει να υιοθετήσουν πρακτικές προκειμένου να βελτιωθεί η φορολογική δεοντολογία μέσω δραστηριοτήτων εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με τα αποτελεσματικά οφέλη της κείμενης νομοθεσίας. Οι κυβερνητικές πολιτικές, θα πρέπει επίσης να υιοθετήσουν στρατηγικές για την πρόληψη της ανεργίας, την αύξηση της επίσημης απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές για την περιφερειακή ανάπτυξη και την απλοποίηση της εργατικής και φορολογικής νομοθεσίας για τους αυτοαπασχολούμενους. Όλα τα προαναφερόμενα οδηγούν στην εξάλειψη ή μείωση της φοροδιαφυγής. Επίσης θα πρέπει να προωθήσουν τη χρήση χρεωστικών και πιστωτικών καρτών και όχι τη χρήση μετρητών. Επιπλέον, πρέπει να δημιουργηθεί ένα ψηφιακό σύστημα που θα εντοπίζει τους παραβάτες, προτού ακόμη διαπράξουν παράνομες πράξεις και να ενισχυθούν οι ποινικές κυρώσεις, οι οποίες δεν θα πρέπει να έχουν ανασταλτικό χαρακτήρα..

Σημαντική θεωρείται επίσης η μείωση των υφιστάμενων περιορισμών στις αγορές προϊόντων και στην αγορά εργασίας, ώστε να καταστεί ευκολότερη και ελκυστικότερη η πρόσβαση στον επίσημο τύπο της οικονομίας. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να εφαρμόζονται τακτικοί έλεγχοι και να επιβάλλονται οι σχετικές κυρώσεις, προκειμένου να υλοποιηθεί η συμμόρφωση με τις φορολογικές αρχές. Αυτός είναι ο

μοναδικός τρόπος για να μειωθεί η διαφθορά μεταξύ των δημόσιων λειτουργών και των πολιτών. Τέλος, πρέπει να διεξαχθούν σχετικές έρευνες για να εξακριβωθούν οι λόγοι φοροδιαφυγής των Ελλήνων πολιτών και να διερευνηθούν οι τρόποι συμμόρφωσης των πολιτών, προκειμένου να υπάρξει μια ειλικρινή σχέση με το κράτος.

Συμπερασματικά, τα μέτρα κατά της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελλάδα ομοιάζουν με εκείνα που λαμβάνονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Παρόλα αυτά, η μελέτη της παραοικονομίας παραμένει περιορισμένη λόγω της έλλειψης αξιόπιστων δεδομένων. Επομένως, η οικονομική έρευνα θα πρέπει να εμβαθύνει περισσότερο σε αυτό το ζήτημα. Η Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι είναι μια σχετικά ανεπτυγμένη χώρα, χαρακτηρίζεται από υψηλό ποσοστό παραοικονομίας και φοροδιαφυγής, γεγονός που παρέχει τη δυνατότητα για έρευνα, όπως φαίνεται και στην παρούσα ανάλυση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναστασόπουλος, Ι. & Φορτσάκης, Θ. (2003). Φορολογικό Δίκαιο. Αθήνα: Σάκκουλα.

Βιδάλη, Σ. (2017). Πέρα από τα όρια. Η αντέγκληματική πολιτική σήμερα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Γεωργακόπουλος, Θ. (2012). Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική. Αθήνα: Μπένου.

Γεωργακόπουλος, Θ. (2016). Η Φοροδιαφυγή Στην Ελλάδα - Μια Έρευνα. Στο https://www.dianeosis.org/2016/06/tax_evasion_in_greece/

Παπακυριάκου, Θ. (2016). Φορολογικά αδικήματα {III}. Στο Ειδικοί ποινικοί νόμοι, τόμος 3, επιμ. Στ. Παύλου- Θ. Σάμιου, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας

Τριανταφύλλου, Γ. (2014). Ξέπλυμα περιουσίας προερχόμενης από φοροδιαφυγή, Ποινικά Χρονικά, σελ. 721-728

Κωστάρας, Α. (2000). Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος. Στο Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου. Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου, Π.Ν. Σάκκουλας.

Λαμπροπούλου, Ε. (1994). Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος. Αθήνα: Παπαζήση.

Πιτσελά, Α. (2010). «Η εγκληματολογική προσέγγιση του οικονομικού εγκλήματος», Εκδόσεις Σάκκουλα

Ράικος, Δ. (2006). Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από την σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Ράπανος, Β. Θ., & Καπλάνογλου, Γ. (2014). Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη Η περίπτωση της Ελλάδας. Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών. Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής, 609-639.

Σπινέλλης, Δ. (2013). Η εγκληματικότητα των πολιτικών στην εξουσία (ή εγκληματικότητα του «ψηλού καπέλου»). Ποινικά Χρονικά, 4-13.

Σταμούλη, Ε. (2019). Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους (επιμ.). Εγκλήματα των ισχυρών-Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα. Αθήνα: Ε.Α.Π.

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2012). Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα. Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ. Ποινική Δικαιοσύνη, 38-49.

Σφέτσος, Χ. (2020). Οι Ανεξάρτητες Αρχές στην Ελληνική Δημόσια Διοίκηση. Τα νέα της IPA-Διεθνής Ένωση Αστυνομικών, 147, Αθήνα: Διεθνής Ένωση Αστυνομικών, Ελληνικό Εθνικό Τμήμα.

Σωτηρόπουλος, Δ.Α. & Χριστόπουλος, Λ. (2016). Πολυνομία και κακονομία στην Ελλάδα. Ένα σχέδιο για ένα καλύτερο και αποτελεσματικότερο κράτος. Διανέοσις.

Φινοκαλιώτης, Κ. (2014). Φορολογικό Δίκαιο. Αθήνα: Σάκκουλα.

Φορτσάκης, Θ. & Σαββαΐδου, Κ. (2013). Φορολογικό Δίκαιο. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Χατζηκόστας, Κ. (2016). Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Ποινική Δικαιοσύνη, 369-380.

Χλέτσος, Μ. (2011). Κράτος και διαφθορά: Ανάλυση των σχέσεων μεταξύ θεσμών και διαφθοράς. Στο Βαβούρης, Ι.-Τσίρης, Π.(επιμ). Διακυβέρνηση και Διαφθορά. Αθήνα: Παπαζήση.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abdul Wahab, N. S. (2010). Tax planning and corporate governance: effect on shareholders' valuation. Thesis, University of Southampton.

Albulescu, C. T., Tămășilă, M., & Tăucean, I. M. (2016). Entrepreneurship, tax evasion and corruption in Europe. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 221, 246-253.

Alm, J. (2014). Does an uncertain tax system encourage “aggressive tax planning”? *Economic Analysis and Policy*, 44(1), 30-38.

Alm, J. (2019). Tax compliance and administration. In *Handbook on taxation* (pp. 741-768). Routledge.

Alm, J., & Torgler, B. (2006). Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of economic psychology*, 27(2), 224-246.

Alm, J., Kirchler, E., & Muehlbacher, S. (2012). Combining psychology and economics in the analysis of compliance: From enforcement to cooperation. *Economic analysis and Policy*, 42(2), 133-151.

Armstrong, C. S., Blouin, J. L., & Larcker, D. F. (2012). The incentives for tax planning. *Journal of Accounting and Economics*, 53(1-2), 391-411.

Armstrong, C. S., Blouin, J. L., Jagolinzer, A. D., & Larcker, D. F. (2015). Corporate governance, incentives, and tax avoidance. *Journal of Accounting and Economics*, 60(1), 1-17.

Artavanis, N., Morse, A., & Tsoutsoura, M. (2015). Tax evasion across industries: soft credit evidence from Greece (No. w21552). National Bureau of Economic Research.

Barone, G., & Mocetti, S. (2011). Tax morale and public spending inefficiency. *International Tax and Public Finance*, 18(6), 724-749.

Becker, G. S. (1968). Crime and punishment: An economic approach. In *The economic dimensions of crime* (pp. 13-68). London: Palgrave Macmillan.

Bedicks, H. B. (2009). Corporate governance and capital dispersion - multiple cases in Brazil. Saint Paul.

Beekman, G., Bulte, E., & Nillesen, E. (2014). Corruption, investments and contributions to public goods: Experimental evidence from rural Liberia. *Journal of public economics*, 115, 37-47.

Besley, T., & Persson, T. (2014). Why do developing countries tax so little?. *Journal of Economic Perspectives*, 28(4), 99-120.

Blackburn, K., Bose, N., & Capasso, S. (2012). Tax evasion, the underground economy and financial development. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 83(2), 243-253.

Boll, K., & Brehm Johansen, M. (2018). Tax governance: corporate experiences with cooperative compliance in Denmark. FairTax Working Paper Series, No. 17.

Braithwaite, J. (2003). Through the eyes of the advisers: A fresh look at high wealth individuals. In V. Braithwaite (ed.). *Taxing Democracy: Understanding Tax Avoidance and Evasion* (pp. 245-270). Aldershot, Ashgate.

Brock, G. & Russell, H. (2015). *Abusive Tax Avoidance and Institutional Corruption: The Responsibilities of Tax Professionals*. Edmond J. Safra Working Paper.

Castro, L., & Scartascini, C. (2015). Tax compliance and enforcement in the pampas evidence from a field experiment. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 116, 65-82.

Chambliss, W. (2008). *On the Take, From Petty Crooks to Presidents*. Indiana: Indiana University Press.

Crocker, K. J., & Slemrod, J. (2005). Corporate tax evasion with agency costs. *Journal of Public Economics*, 89(9-10), 1593-1610.

Cross, R. B., & Shaw, G. K. (1981). The evasion-avoidance choice: A suggested approach. *National Tax Journal*, 34(4), 489-491.

Deloitte Touche Tohmatsu Limited (2015). *Best practice in corporate tax governance - from the finance team to the board*. New Zealand: Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Desai, M. A., & Dharmapala, D. (2006). Corporate tax avoidance and high-powered incentives. *Journal of Financial Economics*, 79(1), 145-179.

Desai, M. A., Dyck, A., & Zingales, L. (2007). Theft and taxes. *Journal of Financial Economics*, 84(3), 591-623.

Dietsch, P., & Rixen, T. (2016). Global tax governance: what it is and why it matters. In P. Dietsch & T. Rixen (Eds.). *Global tax governance: what's wrong with it and how to fix it* (pp. 1-18). ECPR Press.

Elffers, H., Weigel, R. H., & Hessing, D. J. (1987). The consequences of different strategies for measuring tax evasion behavior. *Journal of Economic Psychology*, 8(3), 311-337.

Erard, B. (1993). Taxation with representation: An analysis of the role of tax practitioners in tax compliance. *Journal of Public Economics*, 52(2), 163-197.

Eskelinen, T., & Ylönen, M. (2017). Panama and the WTO: new constitutionalism of trade policy and global tax governance. *Review of International Political Economy*, 24(4), 629-656.

European Commission (2019). Estimating International Tax. Evasion by Individuals. European Union.

European Parliament (2022). Taxation of the Informal Economy in the EU. Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies.

Fan, C. S., Lin, C., & Treisman, D. (2010). Embezzlement versus bribery (No. w16542). National Bureau of Economic Research.

Feld, L. P., & Frey, B. S. (2007). Tax compliance as the result of a psychological tax contract: The role of incentives and responsive regulation. *Law & Policy*, 29(1), 102-120.

Frey, B. S., & Torgler, B. (2007). Tax morale and conditional cooperation. *Journal of Comparative Economics*, 35(1), 136-159.

Fuest, C., & Huber, B. (2001). Tax competition and tax coordination in a median voter model. *Public Choice*, 107(1), 97-113.

Gabor, R. (2012). Relation between tax evasion and Hofstede's model. *European Journal of Management*, 12(1), 61-72.

Garbarino, C. (2011). Aggressive tax strategies and corporate tax avoidance: an institutional approach. *European Company and Financial Law Review*, 8(3), 277-304.

Gemmell, N., & Hasseldine, J. (2012). The tax gap: a methodological review. *Advances in Taxation*, 20, 203-231.

Gemmell, N., & Hasseldine, J. (2014). Taxpayers' behavioural responses and measures of tax compliance 'gaps': A critique and a new measure. *Fiscal Studies*, 35(3), 275-296.

Goerke, L. (2017). Tax evasion in a Cournot oligopoly with endogenous entry. *International Tax and Public Finance*, 24(5), 754-779.

Gokalp, O. N., Lee, S. H., & Peng, M. W. (2017). Competition and corporate tax evasion: An institution-based view. *Journal of World Business*, 52(2), 258-269.

Gomes, A. P. M. (2016). Corporate governance as a stimulus to fiscal management. *Accounting & Finance journal*, 27(71), 149-168.

Hanlon, M., & Heitzman, S. (2010). A review of tax research. *Journal of accounting and Economics*, 50(2-3), 127-178.

Hasseldine, J. (2005). Behavioural studies of tax practice. *Taxation—An Interdisciplinary Approach to Research*, 139-151.

Hasseldine, J., Holland, K., & van der Rijt, P. (2011). The market for corporate tax knowledge. *Critical Perspectives on Accounting*, 22(1), 39-52.

HJI Panayi, C. (2018). The globalisation of tax good governance. Singapore Management University School of Accountancy Research Paper, (2018-S), 74.

Jackson, B. R., & Milliron, V. C. (1986). Tax compliance research: Findings, problems, and prospects. *Journal of accounting literature*, 5(1), 125-165.

Jacob, M., & Michaely, R. (2017). Taxation and dividend policy: the muting effect of agency issues and shareholder conflicts. *The Review of Financial Studies*, 30(9), 3176-3222.

James, S., & Alley, C. (2009). Tax compliance, self-assessment and tax administration. *Journal of Finance and Management in Public Services*, 2(2), 27-42.

Jo, H., & Harjoto, M. A. (2011). Corporate governance and firm value: the impact of corporate social responsibility. *Journal of Business Ethics*, 103(3), 351-383.

Kaplan, S. E., Reckers, P. M. J., & Reynolds, K. D. (1986). An application of attribution and equity theories to tax evasion behavior. *Journal of Economic Psychology*, 7(4), 461-476.

Kaplan, S. E., Reckers, P. M., West, S. G., & Boyd, J. C. (1988). An examination of tax reporting recommendations of professional tax preparers. *Journal of Economic Psychology*, 9(4), 427-443.

Kaplanoglou, G., & Rapanos, V. T. (2011). The Greek fiscal crisis and the role of fiscal governance. *The Hellenic Observatory, Papers on Greece and Southeast Europe*, GreeSE Paper No. 48.

Khelif, H., & Achek, I. (2015). The determinants of tax evasion: a literature review. *International Journal of Law and Management*, 57(5), 486-497.

Kirchler, E. (2007). *The Economic Psychology of Tax Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kirchler, E., Maciejovsky, B., & Schneider, F. (2003). Everyday representations of tax avoidance, tax evasion, and tax flight: Do legal differences matter?. *Journal of Economic Psychology*, 24(4), 535-553.

Kirchler, E., Hoelzl, E., & Wahl, I. (2008). Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic Psychology*, 29(2), 210-225.

Kleven, H. J., Kreiner, C. T., & Saez, E. (2009). The optimal income taxation of couples. *Econometrica*, 77(2), 537-560.

Κοψιάτης Α. (2008). Κωδικοποίηση και ερμηνεία φορολογίας εισοδήματος φυσικών & νομικών προσώπων, Α' Τόμος. Αθήνα: Press Line.

Lopo Martinez, A., Ribeiro, A. C., & Funchal, B. (2019). Sarbanes Oxley Act and taxation: a study of the effects on the tax aggressiveness of Brazilian firms. *Accounting Viewed & Review*, 30(1), 27-42.

Mappadang, A., Widyastuti, T., & Wijaya, A. M. (2018). The effect of corporate governance mechanism on tax avoidance: evidence from manufacturing industries listed in the Indonesian stock exchange. *The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention*, 5(10), 5003-5007.

Mara, E. R. (2015). Determinants of tax havens. *Procedia Economics and Finance*, 32, 1638-1646.

Martinez, A. L. (2017). Tax aggressiveness: a survey of the literature. *Journal of accounting education and research - REPeC*, 11, 106-124.

McBarnet, D. (1991). Whiter than white collar crime: tax, fraud insurance and the management of stigma. *British Journal of Sociology*, 323-344.

McBarnet, D. (2003). When compliance is not the solution but the problem: From changes in law to changes in attitude. In V. Braithwaite (Ed.). *Taxing Democracy: Understanding Tax Avoidance and Evasion* (pp. 229-243). Aldershot: Ashgate.

Minnick, K., & Noga, T. (2010). Do corporate governance characteristics influence tax management? *Journal of Corporate Finance*, 16(5), 703-718.

Mirrlees, J., Adam, S., Besley, T., Blundell, R., Bond, S., Chote, R., ... & Poterba, J. (2011). The Mirrlees Review: conclusions and recommendations for reform. *Fiscal Studies*, 32(3), 331-359.

Murphy, K. (2004). The role of trust in nurturing compliance: A study of accused tax avoiders. *Law and human behavior*, 28(2), 187-209.

Mylonas, P., Magginas, N., & Pateli, E. (2010). What are the margins for increasing PIT revenue in the Greek economy?. *Monthly Macroeconomic Outlook*. National Bank of Greece.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2011). *Tackling Aggressive Tax Planning Through Improved Transparency and Disclosure*. Paris: OECD.

Owens, J. (2015). Promoting good tax governance in third-countries: the role of the EU - in-depth analysis for ECON Committee. European Parliament's Committee on Economic and Financial Affairs.

Picur, R. D., & Riahi-Belkaoui, A. (2006). The impact of bureaucracy, corruption and tax compliance. *Review of Accounting and Finance*, 5(2), 174-180.

Plumley, A. H. (1996). *The Determinants of Individual Income Tax Compliance: Estimating the Impacts of Tax Policy, Enforcement, and Its Responsiveness*. Internal Revenue Service.

Prichard, W. (2010). Taxation and state building: towards a governance focused tax reform agenda. IDS Working Papers No. 341.

Rego, S. O., & Wilson, R. (2012). Equity risk incentives and corporate tax aggressiveness. *Journal of Accounting Research*, 50(3), 775-810.

Remeikienė, R., Gasparėnienė, L., & Kartašova, J. (2014). Country-level determinants of the shadow economy during 2005-2013: the case of Greece. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(13), 454-460.

Riahi-Belkaoui, A. (2004). Relationship between tax compliance internationally and selected determinants of tax morale. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 13(2), 135-143.

Richardson, G. (2006). Determinants of tax evasion: a cross-country investigation. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 15(2), 150-169.

Roth, J. A., Scholz, J. T. & Witte, A. D. (1989). *Taxpayer Compliance. Volume 1: An Agenda for Research*. Philadelphia: University Of Pennsylvania Press.

Russo, F. F. (2010). Tax evasion and community effects in Italy. Centre for Studies in Economics and Finance. Working Paper No. 254.

Salter, M. S. (2010). *Lawful but Corrupt: Gaming and the Problem of Institutional Corruption in the Private Sector*. Harvard Business School Research Paper.

Sandmo, A. (2005). The theory of tax evasion: A retrospective view. *National tax journal*, 58(4), 643-663.

Schneider, F., Buehn, A., & Montenegro, C. E. (2010). New estimates for the shadow economies all over the world. *International Economic Journal*, 24(4), 443-461.

Schneider, F., & Buehn, A. (2012). Shadow economies in highly developed OECD countries: What are the driving forces?. IZA, Discussion Paper No. 6891.

Sikka, P., & Hampton, M. P. (2005). The role of accountancy firms in tax avoidance: Some evidence and issues. In *Accounting forum* (Vol. 29, No. 3, pp. 325-343). Taylor & Francis.

Slemrod, J. (2007). Cheating ourselves: The economics of tax evasion. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 25-48.

Song, Y. D., & Yarbrough, T. E. (1978). Tax ethics and taxpayer attitudes: A survey. *Public administration review*, 442-452.

Srinivasan, R., & Kamala, G. (2009). The effect of firm characteristics on corporate governance: an empirical study in the United States. *International Journal of Management*, 26(2), 309-319.

Stiglitz, J. E. (1985). The general theory of tax avoidance. *National Tax Journal*, 38(3), 325-337.

Šumi, R. & Laličić, L. (2015). Risk analysis of corruption within law enforcement. Belgrade Council of Europe.

Turner, C. S. (2010). *Essays in crime and tax evasion*. Georgia State University.

Van de Braak, H. (1983). Taxation and tax resistance. *Journal of Economic Psychology*, 3(2), 95-111.

Vlachos, V. A., & Bitzenis, A. (2016). Tax compliance of small enterprises in Greece. *Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 28, 380.

Vousinas, G. L. (2017). Shadow economy and tax evasion. The Achilles heel of Greek economy. Determinants, effects and policy proposals. *Journal of Money Laundering Control*, 20(4), 386-404.

Wallschutzky, I. G. (1984). Possible causes of tax evasion. *Journal of Economic Psychology*, 5(4), 371-384.

Weisbach, D. A. (2004). *Corporate Tax Avoidance*. University of Chicago Law & Economics, Working Paper.

Williams, C. C., & Horodnic, I. A. (2015). Rethinking the marginalisation thesis: an evaluation of the socio-spatial variations in undeclared work in the European Union. *Employee Relations*, 37(1), 48-65.